

Commissie beoordeling uitingen maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef

**Advies inzake uitingen van de rector van de
Islamic University of Applied Sciences Rotterdam
op verzoek van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap**

5 juli 2019

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding voor de adviesaanvraag	5
1.2 Taak van de Commissie	5
1.3 Samenstelling van de Commissie	5
1.4 Procedureel	5
1.5 Feiten	6
1.6 Leeswijzer	7
2. Wettelijk kader	8
2.1 Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek	8
2.2 Bevoegdheid Commissie	8
2.3 Parlementaire behandeling/wetgeschiedenis	9
2.4 Juridisch kader toetsingscriteria	12
2.4.1 Algemene wet gelijke behandeling	12
2.4.2 Wetboek van Strafrecht	13
2.4.3 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens	14
2.4.4 Afweging (grond)rechten	15
3. De te beoordelen uitingen	16
3.1 Context uitingen	16
3.1.1 Openbaarheid en reikwijdte	16
3.1.2 Turkse context	17
3.2 De eerste uiting	18
3.2.1 De woorden van Akgündüz	18
3.2.2 Duiding	18
3.2.3 Beoordeling door de Commissie	19
3.3 De tweede uiting	20
3.3.1 De woorden van Akgündüz	20
3.3.2 Duiding	20
3.3.3 Beoordeling door de Commissie	21
3.4 De derde uiting, in onderlinge samenhang beschouwd met de tweede uiting	24
3.4.1 De woorden van Akgündüz	24
3.4.2 Duiding	24
3.4.3 Beoordeling door de Commissie	25
3.4.4 Conclusie	26
4. Algemeen oordeel en advies	29
Geraadpleegde bronnen	31
Bijlage 1 Vertaling interview Ahmet Akgündüz AKIT TV	33
Bijlage 2 Uitleg vertaler over vers 9 van hoofdstuk 49 'Al-Hujurât' van de Koran	37
Bijlage 3 Verslag hoorzitting Ahmet Akgündüz 28 maart 2019	38

Samenvatting

Naar aanleiding van uitingen van de heer Ahmet Akgündüz, rector van de Islamic University of Applied Sciences Rotterdam (IUASR), gedaan tijdens een telefonisch live interview op de Turkse televisiezender AKIT TV op 27 november 2018, heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op 17 december 2018 aan de Commissie beoordeling uitingen maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef (de Commissie) verzocht haar te voorzien van een advies of de uitingen van Akgündüz discriminatoir zijn in de zin van bestaande wet- en regelgeving of anderszins in strijd zijn met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat. De minister heeft om dit advies gevraagd omdat zij overweegt een besluit te nemen als bedoeld in artikel 6.11, eerste lid, van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Dit houdt in dat de minister de instelling een waarschuwing kan geven, en dat als de instelling geen afstand neemt van de uiting, de minister de instelling de bevoegdheid om wettelijke graden te verlenen kan ontnemen en/of – in geval van een bekostigde instelling, waarvan in het geval van IUASR geen sprake is – een bekostigingssanctie kan treffen.

Nadat de Commissie op 8 februari 2019 van de minister het volledige dossier inclusief de vertaling van het interview had ontvangen, heeft de Commissie eerst Akgündüz gehoord. Om de uitingen te kunnen duiden en in hun context te kunnen beoordelen heeft de Commissie vervolgens twee getuige-deskundigen geconsulteerd, alsmede literatuur- en jurisprudentieonderzoek gedaan.

De Commissie heeft gelet op haar toetsingskader de volgende drie uitingen van Akgündüz in het interview onderzocht en beoordeeld:

- 1) 'Allereerst die beroemde moskee die vol is met talrijke onnodige personen, onder wie mannen als vrouwen, tja, vol met volgens de sharia ongeoorloofde personen.'
- 2) '[...] conform het overduidelijke vers in het hoofdstuk Al-Hujurât in de Koran is het volgens de islamitische leer en de Koran zelfs geoorloofd om iemand die tegen de staat in opstand komt, dood te maken. Dientengevolge is het zo dat Fetö en zijn groepering [...] rebellen zijn louter en alleen vanwege hun tweedrachtsactie op 15 juli en het feit dat zij in opstand zijn gekomen tegen de staat. Ook dit druist in tegen de Islam.'
- 3) 'De derde groep bestaat uit 15 à 20%. Deze lui zijn dus anarchisten die door de tegen ons gekante vreemdelingenhaters in het buitenland werden bedrogen en op die manier de actie van 15 juli hebben veroorzaakt. Ik zei: 'Jullie mogen met deze lui doen wat jullie willen...''

Ten aanzien van de eerste uiting van Akgündüz is de Commissie van oordeel dat deze niet discriminerend is. Akgündüz heeft in de hoorzitting toegelicht dat hij met 'onnodige en/of ongeoorloofde personen' mannen en vrouwen heeft bedoeld die 'zij aan zij' bidden, dat wil zeggen in dezelfde ruimte, hetgeen binnen de islamitische geloofsleer volgens Akgündüz niet is geoorloofd. Er zijn onvoldoende aanknopingspunten om aan te nemen dat Akgündüz hiermee andere groepen heeft bedoeld. Akgündüz benadrukt weliswaar het verschil tussen mannen en vrouwen, maar brengt niet een van beide in een nadeliger positie. En zelfs als dat wel het geval zou zijn, dan nog hebben geloofsgemeenschappen grote vrijheid bij de inrichting van hun diensten. Evenmin is de uiting anderszins flagrant in strijd met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat.

De tweede en derde uiting heeft de Commissie, na individuele duiding en beoordeling, in onderlinge samenhang beschouwd. Voor de tweede uiting was het van belang de exacte woorden van Akgündüz vast te stellen en deze te begrijpen vanuit de context van het genoemde vers in de Koran.

Voorts was van belang goed zicht te hebben op de situatie waarop deze uitingen betrekking hebben, te weten de mislukte staatsgreep in Turkije op 15 juli 2016 en de nasleep daarvan.

De IUASR heeft in een persverklaring betoogd dat Akgündüz in het interview als theoloog en islamitisch (rechts)geleerde heeft gesproken en geen standpunt heeft ingenomen over de huidige politieke en/of juridische situatie in Turkije. Akgündüz heeft dat standpunt tijdens de hoorzitting bevestigd. In de persverklaring is geen afstand genomen van de uitingen van Akgündüz.

De Commissie stelt vast dat Akgündüz - onder verwijzing naar het bewuste Koranvers - zegt wat geoorloofd is om te doen met opstandelingen tegen de staat, waarbij hij het Turkse woord voor doodmaken/vermoorden/uitmoorden gebruikt, terwijl in het bewuste Koranvers het Turkse woord voor strijden staat. Vervolgens stelt Akgündüz dat Fetö en zijn groepering rebellen zijn. De Commissie concludeert dat Akgündüz hiermee impliceert dat het volgens de Koran gerechtvaardigd is aanhangers van de Fetö-beweging dood te maken/te vermoorden/uit te moorden. Deze toespitsing op de Fetö-beweging, alsmede het gebruik van het Turkse woord voor doodmaken/vermoorden/uitmoorden, kan niet worden teruggevoerd op het Koranvers waarnaar Akgündüz verwijst. Voorts is relevant dat niet vast staat dat de Fetö-beweging verantwoordelijk is voor de mislukte staatsgreep.

De derde uiting is door Akgündüz gedaan onder verwijzing naar een advies dat hij heeft aangeboden aan president Erdogan. Hij vertelt in het interview dat hij in dat advies aan de president heeft verzocht de Fetö-beweging in drie groepen in te delen, waarbij hij de derde groep (15 à 20%) anarchisten noemt en verantwoordelijk houdt voor het veroorzaken van de mislukte staatsgreep. In combinatie met de tweede uiting, die impliceert dat het volgens de Koran geoorloofd is aanhangers van de Fetö-beweging dood te maken/te vermoorden/uit te moorden, kunnen de woorden 'jullie mogen doen met deze lui wat jullie willen' naar het oordeel van de Commissie worden begrepen als het bevorderen en rechtvaardigen van het doodmaken/ vermoorden/uitmoorden van de genoemde 15 à 20% van de Fetö-beweging. Gelet op de aanduiding door Akgündüz van deze groep als anarchisten die de staatsgreep hebben veroorzaakt, is de grond (vermeende) politieke overtuiging in het geding.

De Commissie is van oordeel dat de tweede en derde uiting van Akgündüz, in onderlinge samenhang bezien, kwalificeren als 'hate speech' zoals ontwikkeld door het EHRM in zijn jurisprudentie over artikel 10, tweede lid, van het EVRM, waarbij sprake is van discriminatie naar (vermeende) politieke overtuiging zoals is verboden in artikel 14 EVRM. Het EHRM hecht in zijn uitspraken veel waarde aan de context waarin de uiting is gedaan en aan het effect dat de uiting kan hebben op de groep tegen wie 'hate speech' zich richt. Bij de uitingen van Akgündüz is van belang dat in Turkije een gespannen politieke situatie bestaat, met name sedert de mislukte coup van 2016. Daarbij is er - ook in Nederland - sprake van een verhit en sterk gepolariseerd debat rond de mogelijke daders van de coup en de genomen maatregelen sedertdien. De uitingen van Akgündüz in het interview konden in Nederland via diverse media worden ontvangen. Deze kregen in Nederland bredere aandacht als gevolg van een tweet van een journalist op 11 december 2018, gevolgd door verschillende berichten in andere media en Kamervragen.

'Hate speech' geldt als een beperking van de vrijheid van meningsuiting zoals in artikel 10, eerste lid, van het EVRM is vastgelegd. Als is vastgesteld dat sprake is van 'hate speech', is bescherming door de vrijheid van meningsuiting niet aan de orde.

De Commissie stelt voorts vast dat de uitingen niet worden beschermd door een ander fundamenteel recht, zoals de vrijheid van godsdienst en de academische vrijheid.

Nu de uitingen (ook) in Nederland openbaar zijn geworden en het hier om rechtstreeks werkende verdragsbepalingen gaat in de zin van artikel 93 Grondwet, oordeelt de Commissie dat de hiervoor onder 2 en 3 genoemde uitspraken van Akgündüz, in onderling verband beschouwd, discriminatoir zijn volgens het Nederlandse recht. De Commissie concludeert derhalve dat het eerste toetsingscriterium is geschonden.

Ten aanzien van de vraag of Akgündüz met zijn uitingen ook het tweede toetsingscriterium - of er anderszins sprake is van flagrante strijd met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat - heeft geschonden, overweegt de Commissie dat blijkens de parlementaire behandeling als enige concrete voorbeeld van dit toetsingscriterium (telkens) uitsluitend is genoemd 'het oproepen tot de gewapende Jihad'. Van een dergelijke oproep is geen sprake geweest, maar helder is dat de uitingen van Akgündüz in ieder geval op gespannen voet staan met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat. Het recht op leven dat in gevaar wordt gebracht door de uitingen van Akgündüz, moet immers tot die kernwaarden worden gerekend.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding voor de adviesaanvraag

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (verder: de minister) heeft op 17 december 2018, in reactie op Kamervragen,¹ de Commissie beoordeling uitingen maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef (verder: de Commissie) om advies gevraagd met betrekking tot uitingen van de heer Ahmed Akgündüz (verder: Akgündüz), rector van de Islamic University of Applied Sciences Rotterdam² (verder: de IUASR), op de Turkse televisiezender AKIT TV op 27 november 2018. De Commissie is gevraagd te beoordelen of uitingen van Akgündüz in het televisieprogramma discriminatoir zijn in de zin van bestaande wet- en regelgeving volgens eerdere uitspraken van de (straf)rechter en het College voor de Rechten van de Mens, of anderszins flagrant in strijd zijn met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat, en de minister daarover te adviseren. De minister heeft daarbij niet exact aangegeven welke uitingen in het interview het betreft. De Commissie heeft deze geselecteerd op basis van de overlegde vertaling, zie ook paragraaf 1.5.

1.2 Taak van de Commissie

In de Regeling van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 20 oktober 2017, nr. HO&S/1180908, houdende instelling van de Commissie beoordeling uitingen maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef (Regeling Commissie beoordeling uitingen maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, verder: Regeling) is in artikel 2, lid 2, de taak van de Commissie uitgewerkt:

‘In geval de minister overweegt een besluit te nemen als bedoeld in artikel 6.11, eerste lid, van de wet verzoekt hij de Commissie hem te voorzien van een advies houdende de beoordeling of een uiting discriminatoir is in de zin van bestaande wet- en regelgeving volgens eerdere uitspraken van de (straf)rechter en het College voor de Rechten van de Mens of anderszins flagrant in strijd is met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat. Hierbij wordt tevens beoordeeld of de uiting, gelet op de context waarin deze is gedaan, valt onder een grondrecht, de academische vrijheid of een ander fundamenteel recht en wordt geadviseerd hoe de betrokken (grond)rechten tegen elkaar moeten worden afgewogen.’

1.3 Samenstelling van de Commissie

De Commissie bestaat uit:

- mevrouw mr. C.M. van der Bas, voorzitter,
- mevrouw prof. mr. M.T.A.B. Laemers, en
- de heer mr. drs. P.H.A. van Geel, leden.

Het secretariaat van de Commissie wordt gevormd door [REDACTED] en [REDACTED].

1.4 Procedureel

De Commissie heeft op 20 december 2018 schriftelijk de ontvangst van de adviesaanvraag bevestigd en de minister verzocht een Nederlandse vertaling op te laten stellen van de uitingen van Akgündüz die in de Turkse taal zijn gedaan en haar de relevante stukken te doen toekomen ter onderbouwing

¹ *Kamerstukken II* 2018/19, 31288, 673. De Kamervragen waren een reactie op de tweet van 12 december 2018 van Mehmet Cerit, hoofdredacteur van de Kanttekening.

² Het gaat om de Islamic University of Applied Sciences Rotterdam; niet om de eveneens in Rotterdam gevestigde European Islamic University of Applied Sciences.

van de adviesaanvraag. De reactie van de minister is door de Commissie op 8 februari 2019 ontvangen, waarna de door de Commissie te hanteren behandeltermijn aanving. Op 27 februari 2019 heeft de Commissie de vertaler schriftelijk enkele aanvullende vragen voorgelegd (via de minister). De reactie daarop is ontvangen op 8 maart 2019. Op 28 maart 2019 heeft een hoorzitting plaatsgevonden met Akgündüz. Op 25 april 2019 is door de Commissie nogmaals een aanvullende vraag gesteld aan de vertaler (via de minister). De reactie daarop is ontvangen op 3 mei 2019. Op 6 mei 2019 heeft de Commissie gebruik gemaakt van de mogelijkheid de adviestermijn met maximaal drie maanden te verlengen. Tevens heeft op 6 mei 2019 een consultatie plaatsgevonden met getuige-deskundige [REDACTED] (verder: [REDACTED] hoogleraar [REDACTED] [REDACTED]). Daarnaast heeft de Commissie literatuur- en jurisprudentieonderzoek gedaan en in een consultatie enkele juridische vragen voorgelegd aan [REDACTED], hoogleraar [REDACTED].

1.5 Feiten

Akgündüz is rector van de IUASR, een Nederlandse hogeschool als bedoeld in artikel 1.1, sub aa, van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (verder: Whw). Op 27 november 2018 heeft Akgündüz vanuit Nederland een live-interview verzorgd op de Turkse televisiezender AKIT TV naar aanleiding van een nieuwsbericht over een vrouwelijke voorganger in een Duitse moskee en naar aanleiding van het - hier niet nader aan de orde zijnde onderwerp van het - niet honoreren van een verzoek van Turkije tot uitlevering door het Verenigd Koninkrijk van Akin Ipek.³ In het interview werd Akgündüz aangekondigd als rector van de IUASR.

In het interview heeft Akgündüz onder meer de volgende uitingen gedaan:

‘Allereerst die beroemde moskee die vol is met talrijke onnodige personen, onder wie mannen als vrouwen, tja, vol met volgens de sharia ongeoorloofde personen. De moskee waarvan wordt beweerd dat het de Duitse islam of Europese islam vertegenwoordigt....ikzelf noem het Mescid el-Dirar. Zo noemt men de moskee die ten tijde van onze Profeet (...) door de hypocrieten werd gebouwd en louter en alleen ten doel had de moskee van de Profeet kapot te maken...de edele Koran vertelt hierover.’⁴

‘[...] conform het overduidelijke vers in het hoofdstuk Al-Hujurāt in de Koran is het volgens de islamitische leer en de Koran zelfs geoorloofd om iemand die tegen de staat in opstand komt, dood te maken. Dientengevolge is het zo dat Fetö en zijn groepering [...] rebellen zijn louter en alleen vanwege hun tweedrachtsactie op 15 juli en het feit dat zij in opstand zijn gekomen tegen de staat. Ook dit druist in tegen de Islam.’⁵

‘De derde groep bestaat uit 15 à 20%. Deze lui zijn dus anarchisten die door de tegen ons gekante vreemdelingenhaters in het buitenland werden bedrogen en op die manier de actie van 15 juli hebben veroorzaakt. Ik zei: ‘Jullie mogen met deze lui doen wat jullie willen.....’⁶

De context waarin bovenstaande uitingen hebben plaatsgevonden wordt nader toegelicht in hoofdstuk drie.⁷

³ <https://www.akittv.com.tr/video/2018/11/29/fetonun-actigi-mescidde-kadin-imam/>.

⁴ Vertaling van het interview met Ahmet Akgündüz op AKIT TV, p. 1.

⁵ Zie voetnoot 4, p. 3.

⁶ Idem, p. 4.

⁷ Zie paragraaf 3.1.2 voor een toelichting van het gebruik van de term Fetö door de Commissie.

Naar aanleiding van de uitingen van Akgündüz heeft Mehmet Cerit, hoofdredacteur van de Kanttekening,⁸ op 12 december 2018 een tweet geplaatst. Cerit vermeldde in zijn tweet: 'Rector Ahmet Akgunduz van Uni. van Rdam blijft maar door met haat zaaien op Turkse TV's: 'Volgens Koran en Islam moeten #Gulen-sympathisanten afgeslacht worden omdat zij tegen de Turkse staat zijn'.⁹ Op 17 december 2018 zijn over uitspraken van de rector van de IUASR Kamervragen gesteld door de VVD-leden Becker en Tielen aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.¹⁰ De Kamervragen zijn op 15 januari 2019 beantwoord.¹¹

Op 14 december 2018 is op de website van de IUASR een persverklaring gepubliceerd.¹² In de verklaring stelt de instelling dat het ging om een uitleg van de Koran en niet om het innemen van een standpunt over de huidige politieke of juridische situatie in Turkije door Akgündüz.

1.6 Leeswijzer

In het tweede hoofdstuk wordt het wettelijke kader uiteengezet. De te beoordelen uitingen zijn in verschillende paragrafen in hoofdstuk drie uitgewerkt. Het rapport wordt in hoofdstuk vier afgesloten met het advies aan de minister. In de bijlagen is de vertaling van het interview met Akgündüz en het Koranvers waarnaar hij verwijst opgenomen, alsmede het verslag van de hoorzitting met Akgündüz.

⁸ Turks-Nederlandse krant die in 2013 door Gülen aanhangers is opgericht onder de naam Zaman Vandaag. Zie: <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/05/02/we-willen-vooroordelen-wegnemen-8560842-a1556920>.

⁹ Tweet Mehmet Cerit 11 december 2018, zie:

https://twitter.com/Ceritm/status/1072624762931871744?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctterm.

¹⁰ Kamerstukken II 2018/19, 31288, 673.

¹¹ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2018Z23983&did=2018D60273>.

¹² <https://www.iur.nl/2018/12/14/persverklaring-prof-dr-ahmet-akgunduz/>.

2. Wettelijk kader

2.1 Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek

Artikel 1.3, vijfde lid, Whw bepaalt (in de eerste twee volzinnen) het volgende: 'De instellingen voor hoger onderwijs schenken mede aandacht aan de persoonlijke ontplooiing van hun studenten en de bevordering van hun maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. De bevordering van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef houdt ten minste in dat de instellingen, met inbegrip van degenen die hen formeel of informeel vertegenwoordigen, zich onthouden van discriminatoire gedragingen en uitingen.'

Artikel 6.11, eerste lid, Whw bepaalt het volgende: 'Er is een Commissie van advies die tot taak heeft om Onze Minister op diens verzoek advies te geven indien hij, vanwege het door een instelling niet nakomen van de verplichting het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van studenten te bevorderen als bedoeld in artikel 1.3, vijfde lid, eerste en tweede volzin, overweegt een besluit te nemen om een verzoek als bedoeld in artikel 6.9, eerste lid, af te wijzen of een besluit te nemen op grond van artikel 6.5, eerste lid, 6.10, eerste lid, of 15.1, eerste lid, van deze wet dan wel op grond van artikel 4:49 van de Algemene wet bestuursrecht.'¹³

Artikel 6.11, vierde lid, Whw bepaalt dat over de samenstelling, werkwijze en bezoldiging van de Commissie regels worden gesteld bij ministeriële regeling. Bij de Regeling van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 20 oktober 2017¹⁴ (verder: de Regeling) is het bedoelde in artikel 6.11, vierde lid, Whw geregeld. De regeling is per 1 januari 2018 in werking getreden. Ter nadere uitwerking van artikel 6 van de Regeling is een Besluit werkwijze vastgesteld dat met terugwerkende kracht per 1 januari 2018 in werking is getreden.

2.2 Bevoegdheid Commissie

De Commissie heeft de opdracht de minister, in geval hij overweegt een besluit te nemen als bedoeld in artikel 6.11, eerste lid, Whw, te adviseren inzake de vraag of een instelling van hoger onderwijs de verplichting het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van studenten te bevorderen niet is nagekomen. Uitsluitend op verzoek van de minister beoordeelt de Commissie of een uiting:

- a) discriminatoir is in de zin van bestaande wet- en regelgeving volgens eerdere uitspraken van de (straf)rechter en het College voor de Rechten van de Mens, of
- b) anderszins flagrant in strijd is met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat.

Voor de beoordeling of een uiting discriminatoir is geeft de Regeling als vereisten dat de uiting discriminatoir moet zijn in de zin van bestaande wet- en regelgeving en volgens eerdere uitspraken van de (straf)rechter en het College voor de Rechten van de Mens. Dit kan ook internationale rechterlijke uitspraken en wet- en regelgeving betreffen, voor zover sprake is van (directe) werking in Nederland. Voor de beoordeling of een uiting anderszins flagrant in strijd is met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat, zijn in de Regeling geen specifieke juridische kaders gegeven.

¹³ Het gaat om het toekennen, dan wel het ontnemen van rechten om graden te verlenen. In de artikelen is vastgelegd dat de bevoegdheid om graden te kunnen verlenen kan worden ontnomen, dan wel een bekostigingssanctie kan worden opgelegd, in het geval de verplichting om het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef te bevorderen wordt geschonden.

¹⁴ Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Regeling inhoudende instelling van de Commissie beoordeling uitingen maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, nr. HO&S/1180909, 23 oktober 2017.

Voor zover de Commissie heeft geoordeeld dat de uiting discriminatoir is dan wel flagrant in strijd met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat, beoordeelt de Commissie of de uiting, gelet op de context waarin deze is gedaan, valt onder de academische vrijheid of een ander grondrecht, zoals de vrijheid van onderwijs, de vrijheid van meningsuiting of de vrijheid van godsdienst. Indien hiervan sprake is zal de Commissie adviseren hoe de betrokken (grond)rechten tegen elkaar moeten worden afgewogen. Tot zover reikt de bevoegdheid van de Commissie. De Commissie brengt hierover advies uit aan de minister.

De minister kan alleen gemotiveerd afwijken van het advies van de Commissie. Het is vervolgens aan de minister om te beoordelen of de uiting aan de instelling is toe te schrijven, waarna de minister de instelling een waarschuwing kan geven. Indien de instelling binnen de periode van die waarschuwing geen afstand neemt van de uiting kan de minister besluiten in te grijpen door aan de instelling de bevoegdheid om wettelijke graden te verlenen te ontnemen en/of – in geval van een bekostigde instelling, waarvan in het geval van de IUASR geen sprake is – een bekostigingssanctie te treffen.

2.3 Parlementaire behandeling/wetsgeschiedenis

Het eerste toetsingscriterium (discriminatie, zie 2.2 sub a) is naar de mening van de Commissie helder en vindt aansluiting bij bestaande nationale en internationale wet- en regelgeving en uitspraken op het gebied van discriminatoire uitingen. Het tweede toetsingscriterium (zie 2.2 sub b) is minder eenduidig en verlangt nadere duiding alvorens het kan worden toegepast. De Commissie heeft hiertoe de parlementaire behandeling en wetsgeschiedenis bestudeerd. Als een gevolg van de in de parlementaire behandeling weergegeven discussie zijn in de Regeling de hiervoor onder 2.2 genoemde twee toetsingsgronden opgenomen. Daaruit blijkt dat pas in een later stadium de tweede toetsingsgrond ‘flagrante strijd met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat’ is geformuleerd. De aanloop daartoe, zoals hierna weergegeven, geeft enige duidelijkheid over wat hieronder moet worden begrepen.

In de Memorie van toelichting is daar als volgt door de minister over gesproken:

‘De beperking van de vrijheid van meningsuiting in het kader van deze bepalingen is te rechtvaardigen vanwege alle betrokken belangen. Het gaat hier om de verantwoordelijkheid van de overheid voor goed hoger onderwijs. Onderdeel van goed hoger onderwijs is dat het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van studenten wordt bevorderd, hetgeen ten minste inhoudt dat niet wordt opgeroepen tot discriminatie. Dit betreft een zwaarwegend maatschappelijk belang aangezien het verstreckende gevolgen kan hebben wanneer door uitingen of gedrag van instellingen, hun studenten zich gaan afzetten tegen de grondbeginselen van onze rechtsstaat. Dit belang valt onder de bescherming van goede zeden in de zin van artikel 10, tweede lid, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Indien een instelling oproept tot discriminatie op grond van bijvoorbeeld geslacht, seksuele gerichtheid, ras of politieke gezindheid, wordt inbreuk gemaakt op het grondrecht van artikel 1 Grondwet. De minister is van mening dat dit niet aanvaardbaar is voor een instelling die deel uitmaakt van het Nederlandse stelsel van hoger onderwijs. Het discriminatieverbod van artikel 1 van de Grondwet, behelst een belangrijk grondbeginsel van onze rechtsstaat.’¹⁵

In reactie op het wetsvoorstel heeft de Afdeling Advisering van de Raad van State een kritisch advies neergelegd, waarin zorgvuldige toetsing wordt bepleit: ‘Het bepalende uitgangspunt in ons grondwettelijke onderwijssysteem is dat het geven van onderwijs vrij is. De overheid is gehouden,

¹⁵ *Kamerstukken II 2015/16, 34412, 3, pp. 14 t/m 17.*

ook bij het treffen van wettelijke maatregelen, terughoudendheid te betrachten. De stelling dat de Nederlandse overheid verantwoordelijkheid draagt voor het hoger onderwijs en dat studenten op grond daarvan vertrouwen moeten kunnen stellen in de instellingen die dit onderwijs geven, kan slechts worden ingevuld binnen die beperkende randvoorwaarde. De kern daarvan is dat overheidsingrijpen slechts gerechtvaardigd is, indien dat noodzakelijk is om de deugdelijkheid van het onderwijs te garanderen.¹⁶

De Commissie begrijpt dat een zorgvuldige afweging van de vrijheid van meningsuiting versus de bescherming van de goede zeden en de overige belangen beschermd in artikel 10 tweede lid van EVRM, een rode draad vormt in de totstandkoming van de onderhavige wet- en regelgeving. In de behandeling van het wetsvoorstel wijst de minister herhaaldelijk op het belang van de vrijheid van meningsuiting, en dat dit recht enkel mag worden ingeperkt wanneer hier zwaarwegende belangen tegenover staan. Een zorgvuldige beoordeling op de grond van de hiervoor genoemde criteria is essentieel voor het advies van de Commissie.

In het Wetsvoorstel Bescherming namen en graden hoger onderwijs, in de Memorie van Toelichting en in de verschillende Memories¹⁷ van antwoord is enkel gesproken over het eerste toetsingscriterium: discriminatoire uitingen in de zin van bestaande wet- en regelgeving volgens eerdere uitspraken van de (straf)rechter en het College voor de Rechten van de Mens. In het definitieve artikel 1.3, vijfde lid, Whw staat dat schending van het maatschappelijke verantwoordelijkheidsbesef *ten minste* inhoudt dat instellingen zich dienen te onthouden van discriminatoire uitingen.

De minister licht toe: ‘Het verbod op discriminatie is een zodanige kernwaarde van onze rechtsstaat dat de instelling in dat geval niet meer geacht kan worden geacht het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van haar studenten te bevorderen. Om die reden is in de desbetreffende bepaling opgenomen dat de bevordering van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef ten minste inhoudt dat de instellingen, met inbegrip van degenen die hen formeel of informeel vertegenwoordigen, zich onthouden van discriminatoire gedragingen en uitingen. De woorden «ten minste» duiden er op dat dit zeker niet het enige element is van deze taak. Verder is van belang dat ook andere uitingen zouden kunnen leiden tot de conclusie dat niet is voldaan aan deze verplichting. Dan gaat het om extreme situaties die van minstens even ernstige aard zijn als het verkondigen van discriminatoire standpunten.¹⁸

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer heeft de minister het voorbeeld gebruikt van een instelling die deelname van studenten aan de gewapende jihad stimuleert. Omdat dit naar haar oordeel vrijwel altijd gekoppeld zal zijn aan discriminatoire uitingen, kan op grond daarvan worden opgetreden. De minister heeft daarover het volgende opgemerkt. ‘Ik geef de invulling via discriminatie, maar waar een instelling op een zodanige manier geen invulling geeft aan de opdracht tot het bevorderen van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, bijvoorbeeld als in extreme gevallen wordt opgeroepen tot gewapende jihad of welke terroristische acties dan ook, raakt dat dusdanig aan de fundamenteën van de rechtsstaat dat dat ook valt onder maatschappelijk

¹⁶ Kamerstukken II 2015/16, 34412, 4.

¹⁷ Kamerstukken II 2015/16, 34412, 2; Kamerstukken II 2015/16, 34412, 3; Kamerstukken I 2016/17, 34412, C. Kamerstukken I 2016/17, 34412, E.

¹⁸ Kamerstukken I 2016/17, 34412, E, p. 19.

verantwoordelijkheidsbesef. Het is misschien goed dat ik dit nu uitspreek, want daarmee is het onderdeel van de wetsgeschiedenis.¹⁹

De Commissie begrijpt dat ook indien er geen expliciet discriminatoire uitingen zijn gedaan, toch sprake kan zijn van een onmiskenbare verzaking van de plicht het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van studenten te bevorderen.

Bovenstaande wordt door de minister bevestigd in een brief aan de Tweede Kamer: [het moet] 'naast situaties van discriminatie ook mogelijk zijn om andere uitwassen, zoals het oproepen tot de gewapende jihad, aan te pakken. Deze extreme gevallen raken dusdanig aan de fundamenteën van de rechtsstaat dat een instelling niet geloofwaardig meer is in de opdracht tot het bevorderen van het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef'.²⁰ In het verlengde van bovenstaande benoemt de minister bij brief aan de Eerste Kamer²¹ *het oproepen tot de gewapende Jihad* als onderdeel van het toetsingscriterium: 'zeer extreme uitingen die ingaan tegen de fundamenteën van onze democratische rechtsstaat'.

Kortom, de minister hanteert (in dit stadium van de parlementaire behandeling) bij de beoordeling of de verplichting om het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef te bevorderen is geschonden door een uiting van een vertegenwoordiger van een instelling, uitsluitend het criterium dat vertegenwoordigers zich dienen te onthouden van discriminatoire uitingen in de zin van bestaande wet- en regelgeving. Echter dienen zeer extreme uitingen, die ingaan tegen de fundamenteën van de Nederlandse democratische rechtsstaat, blijkens de toelichting van de minister ook onder dit criterium te worden begrepen.

De minister stelt: 'Er zijn situaties waarin zonneklaar is dat de verplichting [toevoeging door de Commissie: om het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef te bevorderen] door de instelling met de voeten is getreden. Daarvan is in ieder geval sprake in geval van discriminatoire uitingen, maar ook in geval van andere extreme uitwassen, zoals het oproepen tot de gewapende jihad. Dergelijke extreme gevallen raken dusdanig aan de fundamenteën van de rechtsstaat dat ook in dat geval sprake is van een onmiskenbare inbreuk op de verplichting. Het wetsvoorstel biedt daarom ook ruimte om op te treden als andere fundamenteën van de rechtsstaat evident met voeten worden getreden. Zoals in de Kamerbrief van 22 september jl. in reactie op het amendement van het lid Bisschop is aangegeven, zijn «rechtsstatelijkheid» en «strijd met de openbare orde» geen geschikte criteria om in de wet op te nemen. Het criterium maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, toegespitst op het verbod op discriminatie zoals onder meer vastgelegd in artikel 1 van de Grondwet, geeft duidelijk aan wat in ieder geval verwacht kan worden van hoger onderwijsinstellingen op het gebied van het bevorderen van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef'.²²

De minister heeft uiteindelijk in oktober 2017, ten behoeve van een zo helder mogelijke opdracht aan en tegelijkertijd ter afbakening van bevoegdheden van de Commissie, het toetsingskader 'het niet nakomen van de verplichting om het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van studenten te bevorderen' uitgewerkt in twee toetsingscriteria, vastgelegd in artikel 2 van de Regeling. Ten behoeve van het eerste criterium verzoekt de minister de Commissie hem te voorzien van een advies inhoudende de beoordeling of een uiting discriminatoir is in de zin van bestaande wet en regelgeving

¹⁹ Kamerstukken II 2016/17, 34412, 11, p. 9.

²⁰ Kamerstukken II 2016/17, 34412, 14, p. 3.

²¹ Kamerstukken I 2016/17, 34412, H, p. 1.

²² Kamerstukken I 2016/17, 34412, C, p. 24.

volgens eerdere uitspraken van de (straf)rechter en het College voor de Rechten van de Mens. In het tweede criterium wordt de Commissie gevraagd te beoordelen of de uiting *anderszins flagrant in strijd is met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat*.²³

Uit bestudering van de hierboven weergegeven parlementaire stukken leidt de Commissie af dat de minister voorzichtigheid heeft betracht bij de vormgeving van het toetsingskader. Een ruime invulling zou naar het oordeel van de minister een te grote beperking van de vrijheid van meningsuiting met zich meebrengen. In het geval een instelling deelname van studenten aan de gewapende Jihad zou stimuleren, dan wel zou oproepen tot de gewapende Jihad, zal dit volgens de minister vrijwel altijd zijn gekoppeld aan discriminatoire uitingen en kan op grond daarvan worden opgetreden. Maar ook indien in een dergelijk geval niet expliciet discriminatoire uitingen zijn gedaan, kan sprake zijn van een onmiskenbare verzaking van de plicht het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van studenten te bevorderen, namelijk wanneer de uiting flagrant in strijd is met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat. De minister heeft dit geëxpliciteerd door het tweede criterium op te nemen in het toetsingskader. Als enige concrete voorbeeld van de bedoelde 'zeer extreme uitingen die ingaan tegen de fundamenteën van onze democratische rechtsstaat' heeft de minister (telkens) uitsluitend genoemd 'het oproepen tot de gewapende Jihad'.

De Commissie begrijpt dat de afwegingen van de minister zijn gebaseerd op de vraag of de beperking van het recht op de vrijheid van meningsuiting gerechtvaardigd is. De regering heeft voor deze beperkte invulling gekozen omdat het niet de bedoeling is dat van overheidswege gedicteerd wordt hoe instellingen invulling geven aan hun taak om het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van studenten te bevorderen. Dat is volgens de minister immers primair aan de instellingen zelf. Pas als onmiskenbaar inbreuk is gemaakt op deze verplichting, kunnen hieraan gevolgen worden verbonden. Gelet hierop is de Commissie van mening dat zij met een zekere terughoudendheid dient te toetsen.

2.4 Juridisch kader toetsingscriteria

De Commissie dient te beoordelen of uitingen discriminatoir zijn in de zin van bestaande wet- en regelgeving volgens eerdere uitspraken van de (straf)rechter en het College voor de Rechten van de Mens of anderszins flagrant in strijd zijn met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat. Als daarvan sprake is zal de Commissie vervolgens beoordelen of gelet op de context waarin de uiting is gedaan, deze valt onder de academische vrijheid (artikel 1.6 Whw) of een ander grondrecht of fundamenteel recht. Indien een dergelijke situatie zich voordoet wordt door de Commissie beoordeeld hoe deze (grond)rechten tegen elkaar moeten worden afgewogen.

2.4.1 Algemene wet gelijke behandeling

In de aanhef van de Algemene wet gelijke behandeling (verder: Awgb) is te lezen wat de bedoeling is van deze wet: '[...] dat het wenselijk is om, mede in verband met artikel 1 van de Grondwet, ter bevordering van de deelneming op gelijke voet aan het maatschappelijk leven bescherming te bieden tegen discriminatie op grond van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, hetero- of homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat, dat het daarom wenselijk is behoudens wettelijke uitzonderingen onderscheid op deze gronden te verbieden [...]'. Wat in deze volzin is bedoeld met 'het maatschappelijk leven' is in de artikelen 5 tot en met 7a van de wet uitgewerkt, waarin de terreinen zijn genoemd waarop de wet betrekking heeft.

²³ Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Regeling inhoudende instelling van de Commissie beoordeling uitingen maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, nr. HO&S/1180909, 23 oktober 2017, artikel 2, lid 2.

Artikel 5, eerste lid, Awgb, verbiedt onderscheid bij de arbeid, waaronder het aanbieden van een betrekking, de arbeidsvoorwaarden en de arbeidsomstandigheden. Deze verboden gelden uiteraard ook voor een onderwijsinstelling in haar rol als werkgever. In het tweede lid van artikel 5 zijn enkele wettelijk uitzonderingen geformuleerd op het verbod van onderscheid.

In artikel 6 Awgb is onderscheid verboden met betrekking tot het vrije beroep.

In artikel 7 Awgb is onderscheid verboden bij het aanbieden van of verlenen van toegang tot goederen of diensten en bij het sluiten, uitvoeren of beëindigen van overeenkomsten ter zake, alsmede bij het geven van loopbaanoriëntatie en advies of voorlichting over school- of beroepskeuze. In lid 1, onderdeel c van dit artikel is ook uitdrukkelijk het aanbieden van onderwijs genoemd. Daarnaast worden nog onderscheid bij het lidmaatschap van een vakbond of vereniging van beroepsgeenoten verboden en onderscheid bij sociale bescherming, bijvoorbeeld bij uitkeringen of studiefinanciering.

Naast de Awgb is er nog een aantal gelijke behandelingswetten voor enkele specifieke discriminatiegronden, waaronder de Wet gelijke behandeling op grond van leeftijd bij de arbeid en de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Deze wetten bieden niet op meer dan de hierboven genoemde terreinen bescherming tegen discriminatie. Ook de Europese richtlijnen op het terrein van de gelijke behandeling kennen dezelfde beperkingen als de Nederlandse gelijke behandelingswetten tot bepaalde maatschappelijke terreinen.

De gelijke behandelingswetgeving kent geen specifieke uitingen-artikelen. Wel kunnen bijvoorbeeld discriminatoire uitingen door medestudenten een rol spelen bij de vraag of een onderwijsinstelling voldoende heeft zorggedragen voor een discriminatievrije onderwijsomgeving²⁴ en kunnen discriminatoire uitingen (anderszins) bijdragen aan het vermoeden van onderscheid.

Akgündüz heeft zijn uitingen op AKIT TV niet gedaan in het kader van zijn rol van werkgever en zijn uitingen hebben ook geen betrekking op de in artikel 5, eerste lid, Awgb genoemde aspecten van de arbeid. Akgündüz heeft deze uitingen evenmin gedaan in het kader van zijn rol van aanbieder van onderwijs en zijn uitingen hebben ook geen betrekking op aspecten van het onderwijs. Dit leidt tot de conclusie dat de Nederlandse gelijke behandelingswetgeving niet van toepassing is op de uitingen zoals die door Akgündüz zijn gedaan.

2.4.2 Wetboek van Strafrecht

Het Nederlandse Wetboek van Strafrecht (verder: Sr) kent bepalingen inzake discriminatie (artikel 137c tot en met artikel 137g en artikel 429 quater Sr), waaronder discriminatoire belediging (artikel 137c Sr), aanzetten tot haat (artikel 137d Sr) en het openbaar maken van discriminatoire uitlatingen (artikel 137e Sr) op de volgende discriminatiegronden: ras, godsdienst of levensovertuiging, hetero- of homoseksuele gerichtheid en lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap en - uitsluitend voor de artikelen 137d en 137e Sr - ook de grond geslacht. Het opzettelijk bij de uitoefening van ambt, beroep of bedrijf discrimineren van personen is strafbaar gesteld in artikel 137g Sr en geldt alleen voor de grond ras. De niet opzettelijke variant van dit artikel (artikel 429 quater Sr) ziet op de gronden ras, geslacht, godsdienst of levensovertuiging en hetero- of homoseksuele gerichtheid.

²⁴ Zie bijvoorbeeld CGB 25 maart 2010, 2010-50. School handelt in strijd met de wet door een klacht over discriminatoire bejegening van een leerling op grond van zijn huidskleur door klasgenoten niet zorgvuldig te behandelen.

Deze artikelen zien niet op de grond politieke overtuiging. De Commissie merkt op dat het Nederlandse Openbaar Ministerie bij de vervolging op basis van de genoemde artikelen beperkt is tot voormelde gronden.

De discriminatie uitingsartikelen (artikel 137c t/m artikel 137d Sr) kennen het vereiste dat de uiting in het openbaar moet zijn gedaan of openbaar moet zijn gemaakt. Dat betekent niet dat een uiting op een openbare plaats dient plaats te vinden. Van belang is of de ontvangers kennis hebben kunnen nemen van de uiting. De vraag of dit ook daadwerkelijk is gebeurd, is niet relevant. Er moet sprake zijn van opzet op de openbaarheid, waarbij voorwaardelijk opzet voldoende is.²⁵

2.4.3 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (verder: EVRM) werkt direct door in de Nederlandse rechtsorde. Verder bepaalt artikel 93 van de Grondwet: 'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt'. De voor dit advies relevante artikelen 10, 14 en 17 van het EVRM moeten gelden als een ieder verbindende bepalingen, die rechtstreekse werking hebben.

Discriminatoire en andere uitingen kunnen volgens de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (verder: EHRM) in bepaalde gevallen worden geduid als 'hate speech'. Er is geen definitie van 'hate speech' in het EVRM. Echter heeft het Comité van Ministers in een Aanbeveling de term als volgt gedefinieerd: 'The term 'hate speech' shall be understood as covering all forms of expression which spread, incite, promote or justify racial hatred, xenophobia, antisemitism or other forms of hatred based on intolerance, including: intolerance expressed by aggressive nationalism and ethnocentrism, discrimination and hostility against minorities, migrants and people of immigrant origin.'²⁶

Het EHRM kent twee juridische invalshoeken bij 'hate speech'²⁷:

1. Uitsluiting van bescherming van het EVRM omdat artikel 17 EVRM wordt geschonden. In artikel 17 EVRM is het verbod van misbruik van recht vastgelegd. Dit is het geval als de uiting bijdraagt aan 'hate speech' en de uiting de fundamentele waarden van het EVRM ontkent. Vaak is in dit soort gevallen sprake van het oproepen tot geweld.
2. Beperking van het recht op vrije meningsuiting als omschreven in artikel 10, tweede lid, EVRM. In artikel 10, eerste lid, EVRM is de vrijheid van meningsuiting vastgelegd. In het tweede lid is aangegeven wanneer dat recht mag worden ingeperkt. Het moet gaan om inperkingen die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk (proportioneel en subsidiair) zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen,²⁸ om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.

²⁵ Brants, Kool en Ringnalda, *Strafbare Discriminatie*, 2007, p. 65. HR 2 april 2002, ECLI:NL:HR:2001:AD8693.

²⁶ Aanbeveling R-97(20) van het Comité van Ministers van de Raad van Europa over 'hate speech'.

²⁷ ECHR, Factsheet – Hate speech, March 2019, zie: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf.

²⁸ Hier heeft de wetgever zich op beroepen bij de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, de Wet op het onderwijstoezicht en het Wetboek van Strafrecht, in verband met het tegengaan van misleidend gebruik van de naam universiteit en hogeschool, het onterecht verlenen en voeren van graden, alsmede het bevorderen van maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef door rechtspersonen hoger onderwijs.

Daarnaast kent het EVRM in artikel 14 een verbod op discriminatie:

‘Het genot van de rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, moet worden verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.’

De Commissie merkt hierbij op dat - in lijn met artikel 10, tweede lid, EVRM - voor de minister bij de totstandkoming van de onderhavige wet- en regelgeving (artikel 1.3, vijfde lid, Whw) een zorgvuldige afweging van de vrijheid van meningsuiting versus de bescherming van de goede zeden (zie paragraaf 2.3) een expliciet genoemd uitgangspunt was.

2.4.4 Afweging (grond)rechten

In het geval de Commissie van oordeel is dat een uiting discriminatoir of anderszins flagrant in strijd is met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat zal zij vervolgens - voor zover van belang - beoordelen of gelet op de context waarin de uiting is gedaan, deze valt onder de academische vrijheid (artikel 1.6 Whw) of een ander grondrecht of fundamenteel recht. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan de vrijheid van meningsuiting of de vrijheid van godsdienst. Voor zover daarvan sprake is, zal de Commissie de minister adviseren hoe de betrokken (grond)rechten tegen elkaar moeten worden afgewogen.

3. De te beoordelen uitingen

3.1 Context uitingen

Akgündüz is door AKIT TV gevraagd een live telefonisch interview te geven naar aanleiding van een nieuwsbericht over een vrouwelijke voorganger in een Duitse moskee en naar aanleiding - van het hier niet nader aan de orde zijnde onderwerp - van het niet honoreren van een verzoek van Turkije tot uitlevering door het Verenigd Koninkrijk van Akin Ipek. AKIT TV is een Islamitisch conservatieve tv zender. Het televisieprogramma waarin Akgündüz werd geïnterviewd is een programma dat op de late avond wordt uitgezonden, waarin actuele, politieke kwesties worden besproken.²⁹

De minister heeft de Commissie een door een beëdigd vertaler opgestelde vertaling doen toekomen van het interview dat Akgündüz op 27 november 2018 op AKIT TV heeft gegeven. De vertaler is op zijn/haar uitdrukkelijke verzoek voor de Commissie en derden anoniem gebleven. De Commissie is met de minister van mening dat de vertaling voldoende basis voor de adviesaanvraag vormt, temeer nu Akgündüz met de vertaling heeft ingestemd. De Commissie heeft deze vertaling dan ook als uitgangspunt genomen voor het onderhavige advies.

De Commissie heeft de volgende drie uitingen van Akgündüz in het interview geselecteerd die in dit hoofdstuk worden beoordeeld. Voor de Commissie is in dit verband relevant dat Akgündüz vanuit Nederland per telefoon een aantal vragen werd gesteld in een live uitzending op de Turkse televisie, waarbij sprake was van de volgende omstandigheden:

- Akgündüz is rector van de IUASR, een Nederlandse hogeschool, en werd in het interview als zodanig aangekondigd. Hij werd door de interviewer steeds aangesproken als ‘professor’;
- Akgündüz verklaarde zelf in een persverklaring³⁰ over het interview dat hij als theoloog heeft gesproken en dat de gewraakte uitingen een uitleg van de Koran waren.

Voorts is van belang dat Akgündüz als rector eerder is aangesproken op omstreden uitingen. De minister heeft naar aanleiding van eerdere uitingen van Akgündüz in 2014 opgemerkt: ‘Mocht dit vertrouwen worden beschaamd en de rector opnieuw uitspraken doen die niet passen bij de in Nederland algemeen aanvaarde rechtsbeginselen, dan zullen wij daar - binnen de mogelijkheden die we hebben - tegen optreden’.³¹ De minister heeft de eerdere uitingen die door Akgündüz zijn gedaan als bijlage gevoegd bij haar adviesaanvraag. De Commissie zal deze uitingen niet beoordelen. Zij is uitsluitend bevoegd uitingen te beoordelen die zijn gedaan na 1 januari 2018, de datum van inwerkingtreding van de Wet invoering associate degree-opleiding onderdeel D,³² waarbij (onder meer) de Whw is aangevuld met de in paragraaf 2.1 genoemde artikelen.

3.1.1 Openbaarheid en reikwijdte

De uitzendingen van AKIT TV kunnen in Nederland via internet worden bekeken en via de satelliet. Nederlandse aanbieders hebben de zender niet standaard opgenomen in hun zenderpakket. Daarnaast heeft Akgündüz een eigen internetpagina,³³ een twitteraccount³⁴ en een openbaar Facebookprofiel als bekend persoon, waarop hij regelmatig berichten publiceert.³⁵ Ook in het kader

²⁹ Consultatie ██████████, 6 mei 2019.

³⁰ <https://www.iur.nl/2018/12/14/persverklaring-prof-dr-ahmet-akgunduz/>.

³¹ Kamerstukken II, 2013/14, 33750, 97.

³² Staatsblad 2017, 491, 11 december 2017.

³³ <https://Ahmetakgunduz.com/>.

³⁴ Twitteraccount: Prof.AhmetAkgunduz@AhmetAkgunduz. Op 1 juli 2019 heeft het account 36.747 volgers.

³⁵ <https://www.facebook.com/Ahmet.akgunduz>. Op 1 juli 2019 heeft de pagina 98.427 volgers.

van zijn uitingen op AKIT TV heeft hij hierop berichten geplaatst. Niet weersproken is dat het interview in Nederland via diverse media kon worden ontvangen. De uitingen van Akgündüz in het interview kregen in Nederland bredere aandacht als gevolg van een tweet van de journalist Mehmet Cerit op 11 december 2018,³⁶ gevolgd door verschillende berichten in andere (Nederlandse) media en Kamervragen (zie ook paragraaf 1.5).³⁷

3.1.2 Turkse context

Akgündüz verwijst in de hoorzitting naar de Turkse context waarin hij zijn uitlatingen heeft gedaan. Hij doelt daarbij op de mislukte staatsgreep in Turkije op 15 juli 2016 en de gevolgen daarvan. In Turkije werd als gevolg van de mislukte coup op 20 juli 2016 de noodtoestand afgekondigd. Deze werd op 19 juli 2018 opgeheven. Tijdens de noodtoestand heeft de Turkse regering de werking van het EVRM deels opgeschort. Het recht op een eerlijk proces (artikel 6), vrijheid en veiligheid (artikel 5) en respect voor privé-/familieleven (artikel 8) werden buiten werking gesteld. Echter, het recht op leven, het verbod op martelen (artikel 3), het verbod op slavernij (artikel 4) en het beginsel van geen straf zonder wet (artikel 7) behoorden wel te worden nageleefd.³⁸ Sedert mei 2016 is de Gülen-beweging, een van oorsprong Turkse organisatie onder leiding van Fethullah Gülen,³⁹ door de Turkse regering geclassificeerd als een terroristische organisatie onder de naam Fetö (de afkorting van het Turkse Fethullahçı Terör örgütü, wat betekent: de terreurorganisatie van Fethullah. Met Fethullah wordt Fethullah Gülen bedoeld. Door de Turkse regering wordt (onder meer) de Fetö-beweging verantwoordelijk gehouden voor de mislukte staatsgreep.⁴⁰ Sinds de staatsgreep van 15 juli 2016 bestaat in Turkije een gespannen politieke situatie. Tevens is sprake van een verhit en sterk gepolariseerd politiek debat rond de mogelijke daders en de genomen maatregelen sedertdien.⁴¹

In dit document wordt door de Commissie steeds de term Fetö(-beweging) gehanteerd omdat deze aanduiding is gebruikt door Akgündüz in het interview en in verband met de eenduidigheid. De Commissie beoogt niet hiermee over het voorgaande een standpunt in te nemen.⁴²

Akgündüz zegt in het interview dat het volgens de Koran zelfs geoorloofd is om iemand die tegen de staat in opstand komt dood te maken. In dat kader is het volgende van belang. De Commissie overweegt dat de Turkse regering in 2004 de doodstraf heeft afgeschaft. De Turkse president

³⁶ Tweet Mehmet Cerit 11 december 2018, zie:

https://twitter.com/Ceritm/status/1072624762931871744?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwtterm.
Zie ook paragraaf 1.5.

³⁷ Rector imamschool onder vuur na uitspraak over Gülenisten, AD, 14 december 2018, zie:

<https://www.ad.nl/rotterdam/rector-imamschool-onder-vuur-na-uitspraak-over-gulenisten~a4249a35/>.

Islamitische opleiding kan erkenning kwijtraken door uitspraken rector, NOS 14 december 2018, zie:

<https://nos.nl/artikel/2263522-islamitische-opleiding-kan-erkenning-kwijtraken-door-uitspraken-rector.html>.

Rotterdamse rector: 'Aanhangers Gülen mogen doodstraf krijgen', RTL Nieuws 14 december 2018, zie:

<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/4519401/rector-islamitische-universiteit-rotterdam-aanhangers-gulen-mogen>.

Onderzoek naar bizarre uitspraken islamitische rector R'dam, Telegraaf, 14 december 2018, zie:

https://www.telegraaf.nl/nieuws/2920737/onderzoek-naar-bizarre-uitspraken-islamitische-rector-r-dam?utm_source=google&utm_medium=organic.

Onderzoek naar haatdragende uitspraken van rector Islamitische Universiteit Rotterdam, Volkskrant, 14 december 2018, zie: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/onderzoek-naar-haatdragende-uitspraken-van-rector-islamitische-universiteit-rotterdam~b87154f0/>.

³⁸ Amnesty International, Turkije, <https://www.amnesty.nl/landen/turkije>.

³⁹ <https://www.hizmetbeweging.nl/>.

⁴⁰ Vertaling van het interview met Ahmet Akgündüz op AKIT TV, p. 1.

⁴¹ Zie voetnoot 38.

⁴² Overigens heeft de Rechtbank Rotterdam (ECLI:NL:RBROT:2019:110) onlangs uitgesproken dat het gebruik van de term Fetö op zichzelf genomen niet als beledigend moet worden gezien.

Erdogan heeft zich in reactie op de mislukte coup in 2016 nadrukkelijk uitgesproken als voorstander van de doodstraf omdat hij meent dat daarvan een afschrikwekkend effect uitgaat naar iedereen die overweegt om de regering opnieuw te dwarsbomen. En hoewel op 1 oktober 2018 een voorstel werd ingediend bij het Turks parlement dat herinvoering van de doodstraf beoogt in geval van moord op kinderen en vrouwen en moord uitgevoerd als onderdeel van terroristisch georganiseerde misdaden, is op dit moment in Turkije de doodstraf niet toegestaan, ook niet voor terroristen en rebellen.⁴³

3.2 De eerste uiting

3.2.1 De woorden van Akgündüz

Bij aanvang van het interview wordt door de interviewer verwezen naar 'deze beelden' [de Commissie begrijpt: de tv beelden van de Duitse moskee],⁴⁴ waarover Akgündüz opmerkt:

'[...] ook ik heb deze beelden bekeken, maar je moet deze beelden eigenlijk in tweeën splitsen. Allereerst die beroemde moskee die vol is met talrijke onnodige personen, onder wie mannen als vrouwen, tja, vol met volgens de sharia ongeoorloofde personen. De moskee waarvan wordt beweerd dat het de Duitse islam of Europese islam vertegenwoordigt....ikzelf noem het Mescid el-Dirar.⁴⁵ Zo noemt men de moskee die ten tijde van onze Profeet [...] door de hypocrieten werd gebouwd en louter en alleen ten doel had de moskee van de Profeet kapot te maken...de edele Koran vertelt hierover. [...] Laten we naar de eerste kijken. Dus naar de moskee waarvan wordt beweerd dat daar de Duitse islam wordt beleden. Een vergelijkbare [moskee] is ook in Nederland aanwezig...ik wil graag dat u dat weet...en het bevindt zich in Amsterdam. U weet dat de homoseksuelen de Profeet Jozef als hun spirituele gids beschouwen...en zij hebben een moskee die Yusuf Mescidi heet. Volgens mij is het zo dat de gegevens aangaande die mevrouw uit Duitsland etc., over wie de beelden te zien zijn, precies overeenkomen met onze kwestie rondom de Yusuf Mescidi in Amsterdam.'⁴⁶

3.2.2 Duiding

Akgündüz reageert op beelden van de Ibn Rushd-Goethe-Moschee, een moskee die in 2017 in de Evangelische St. Johanniskirche in Berlijn werd opgericht en waarover uitvoerig door de westerse en Turkse media werd bericht.⁴⁷ De bouw van de moskee vond plaats met financiële steun van de Duitse overheid en onder leiding van de Turkse feministe-activiste Seyran Ateş. De Ibn Rushd-Goethe-Moschee beschouwt zichzelf als een liberale moskee die ten doel heeft de islam te herdefiniëren en te herinterpreteren. De moskee staat open voor homoseksuelen, lesbiennes en atheïsten, maar ook voor joden en christenen die samen met moslims willen bidden. Sommige regels van de traditionele islam worden in de moskee niet strikt nageleefd; zo bidden in die moskee mannen en vrouwen naast elkaar; niet in aparte ruimtes.⁴⁸

⁴³ Zie noot 38.

⁴⁴ Nadere toelichting vertaler, 3 mei 2019.

⁴⁵ Toelichting vertaler: In het Arabisch: Masjid al-Dirār (= De Moskee van de Tweedracht), een moskee in Medina die gebouwd was door een zekere Abū Āmir al-Rāhib. Volgens de islamitische traditie wilde deze al-Rāhib het werk van de Profeet Mohammed dwarsbomen, reden waarom Mohammed opdracht gaf tot het slopen van deze moskee. Zie hierover: W. Montgomery Watt, *Muhammad at Medina*, Oxford University Press, Karachi 1988, p. 190.

⁴⁶ Vertaling van het interview met Ahmet Akgündüz op AKIT TV, p. 1.

⁴⁷ Nadere toelichting vertaler, 3 mei 2019. En zie hierover o.a.:

<https://nos.nl/artikel/2179131-bedreigingen-na-opening-liberale-moskee-berlijn.html>.

<https://www.trouw.nl/religie-en-filosofie/-nergens-voel-ik-me-zo-onwelkom-als-in-een-moskee~ab4c7243/>.

<https://www.tagesschau.de/ausland/liberale-moschee-berlin-101.html>.

⁴⁸ Vertaling van het interview met Ahmet Akgündüz op AKIT TV, p. 2.

In het interview zegt Akgündüz dat het gaat om 'De moskee waarvan wordt beweerd dat het de Duitse islam of de Europese islam vertegenwoordigt'.⁴⁹ Op de vraag aan Akgündüz of hij een toelichting kan geven op de volgende zin in het interview 'Allereerst die beroemde moskee die vol is met talrijke onnodige personen, onder wie mannen als vrouwen, tja, vol met volgens de sharia ongeoorloofde personen' en wat hij bedoelt met 'mannen als vrouwen', heeft hij als volgt geantwoord. 'Binnen de islamitische geloofsleer kunnen mannen en vrouwen onder een dak bidden. Dit is andersom 'zij aan zij' niet geoorloofd'.⁵⁰ Ook blijkens de toelichting van de vertaler is het uitgangspunt in de traditionele Islam dat mannen in een aparte ruimte bidden en vrouwen in een aparte ruimte'.⁵¹ Op de vraag aan Akgündüz wat hij bedoelt met 'onnodige personen' en 'ongeoorloofde personen' heeft Akgündüz geantwoord: het woord 'gereksiz' (= onnodig) is in de context gebruikt voor mensen die deze religieuze traditie aantasten.⁵² Daarmee verwijst hij naar zijn voorgaande antwoord dat het niet geoorloofd is dat mannen en vrouwen 'zij aan zij' bidden. Het zijn, aldus Akgündüz, 'volgens de sharia ongeoorloofde personen',⁵³ dat wil zeggen personen waarvan de aanwezigheid in de moskee verboden is, nu dat tegen de traditionele regels van de sharia indruist.⁵⁴

3.2.3 Beoordeling door de Commissie

Uit de toelichting van Akgündüz blijkt dat hij met 'onnodige en/of ongeoorloofde personen' mannen en vrouwen heeft bedoeld die 'zij aan zij' bidden, hetgeen binnen de islamitische geloofsleer niet is geoorloofd, aldus Akgündüz. Dit wordt bevestigd door de vertaler. De veronderstelling van de vertaler dat Akgündüz met 'ongeoorloofde personen' doelt op de aanwezigheid van joden, christenen en homoseksuelen in de betreffende moskee,⁵⁵ vindt onvoldoende steun in de tekst van het interview en de verklaringen van Akgündüz. Ook overigens zijn er onvoldoende aanknopingspunten om aan te nemen dat Akgündüz hiermee andere groepen heeft bedoeld dan mannen en vrouwen die zij aan zij bidden.

De Commissie stelt vast dat de uitingen die Akgündüz over mannen en vrouwen heeft gedaan niet discriminerend zijn op grond van geslacht. Akgündüz benadrukt weliswaar het verschil tussen mannen en vrouwen, maar brengt niet een van beide in een nadeliger positie. En zelfs als dat wel het geval zou zijn, dan nog hebben geloofsgemeenschappen grote vrijheid bij de inrichting van hun diensten. Zie onder meer artikel 9 EVRM: '[...] de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als privé zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensten [...]'. Deze vrijheid is voor wat betreft de rechtsverhoudingen in kerkgemeenschappen ook neergelegd in artikel 3 van de Awbg. Uit de memorie van Toelichting van de Awgb: 'De desbetreffende genootschappen komt de vrijheid toe om zich naar de eigen overtuiging in te richten en de verhoudingen binnen het genootschap dienovereenkomstig te regelen. De in de wet genoemde aangelegenheden houden immers rechtstreeks verband met de belijdenis van de religieus-levensbeschouwelijke overtuiging. Terughoudendheid is dan vereist met betrekking tot de innerlijke overtuiging en de directe uitdrukking daarvan in het genootschappelijk verband'.⁵⁶

Ten behoeve van het tweede toetsingscriterium 'anderszins flagrant in strijd met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat' beoordeelt de Commissie dat de eerste uiting

⁴⁹ Idem, p. 1.

⁵⁰ Nadere beantwoording vragen door Akgündüz, 30 april 2019.

⁵¹ Nadere toelichting vertaler, 3 mei 2019.

⁵² Nadere beantwoording vragen door Akgündüz, 30 april 2019.

⁵³ Vertaling van het interview met Ahmet Akgündüz op AKIT TV, p. 1.

⁵⁴ Nadere toelichting vertaler, 3 mei 2019.

⁵⁵ Idem.

⁵⁶ *Kamerstukken II 1990/91, 22014, 3, p. 7*

– mede in het licht van het hiervoor overwogene – niet in strijd is met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat; laat staan in flagrante strijd. Daarmee is ook geen sprake van schending van het tweede toetsingscriterium.

3.3 De tweede uiting

3.3.1 De woorden van Akgündüz

De interviewer vraagt Akgündüz welk aspect van Fetö indruist tegen de Islam. In reactie hierop doet Akgündüz (onder meer) de volgende uiting:

‘[...] conform het overduidelijke vers in het hoofdstuk Al-Hujurāt in de Koran is het volgens de islamitische leer en de Koran zelfs geoorloofd om iemand die tegen de staat in opstand komt, dood te maken. Dientengevolge is het zo dat Fetö en zijn groepering [...] rebellen zijn louter en alleen vanwege hun tweedrachtsactie op 15 juli en het feit dat zij in opstand zijn gekomen tegen de staat. Ook dit druist in tegen de Islam.’

3.3.2 Duiding

Het vers waarop Akgündüz doelt is vers 9 van hoofdstuk 49 ‘Al-Hujurāt’ van de Koran. Blijkens de door de beëdigde vertaler overgelegde vertaling luidt de Nederlandse vertaling van het vers als volgt:

‘En als twee groepen van de gelovigen elkander bestrijden, sticht dan vrede tussen hen. Doch als een van beiden de andere onrechtvaardig behandelt/onderdrukt, bestrijdt dan de groep die onrechtvaardig behandelt/onderdrukt, totdat zij terugkeert tot Allah’s gebod. Indien zij dan terugkeert, sticht dan vrede tussen beiden met billijkheid en handelt rechtmatig. Allah bemint de rechtmatig handelenden.’

De vertaler licht toe dat dit Koranvers gaat over groepen onder de gelovigen die met elkaar een conflict hebben en elkaar op grond hiervan bestrijden. De Koran beveelt in die situatie aan om eerst te proberen te bemiddelen tussen beide partijen, zodat het conflict kan worden beslecht. Indien echter na deze bemiddelingspoging een van de partijen doorgaat met het onrechtvaardig behandelen/onderdrukken van de andere partij, dan moet de onrechtvaardig handelende/onderdrukkende partij bestreden worden, totdat deze zich schikt in Gods gebod, namelijk het beslechten van het conflict.⁵⁷

Voor de duiding van ‘geoorloofd’ in de eerste zin gebruikt Akgündüz het Turkse woord ‘caiz’ (afgeleid van het Arabische woord ‘djā’iz’). ‘Caiz’ is het tegenovergestelde van ‘harām’, dat wil zeggen verboden, ongeoorloofd, indruisend tegen de sharia.⁵⁸

In de hoorzitting bij de Commissie heeft Akgündüz verklaard niet letterlijk ‘doodmaken’ te hebben gezegd, maar het Arabische woord ‘qatilu’ te hebben gebruikt, hetgeen naar zijn toelichting ‘strijden’ betekent, wat volgens hem ook kan worden begrepen als ‘doodmaken’.⁵⁹ Ook in vers 9 van de Koran wordt de term ‘qatilu’ gebruikt. In reactie op aanvullende vragen van de Commissie geeft Akgündüz aan dat hij het woord dat in de Koran staat heeft gebruikt en dat daarvan het Turkse woord is afgeleid.⁶⁰ De vertaler verklaart echter in reactie op specifieke vragen van de Commissie dat door

⁵⁷ Uitleg vertaler over vers 9 van hoofdstuk 49 ‘Al-Hujurāt’ van de Koran, 8 maart 2019.

⁵⁸ Idem.

⁵⁹ Verslag hoorzitting Akgündüz, 28 maart 2019.

⁶⁰ Nadere beantwoording vragen door Akgündüz, 30 april 2019.

Akgündüz in het interview in de onderhavige uiting het woord 'katletmek' is gebruikt. Het vers zelf zegt volgens de vertaler: '[...] bestrijdt dan de groep die onrechtvaardig behandelt/onderdrukt [...]'. Het Arabische woord dat wordt gebruikt om 'bestrijdt' aan te geven, luidt 'qatilu'. 'Qatilu' betekent 'bestrijdt' en niet 'maakt dood'. Akgündüz gebruikt in het interview in de onderhavige passage letterlijk het woord 'katletmek', hetgeen in het Turks 'doodmaken' betekent. Diverse online woordenboeken vertalen 'katletmek' daarnaast als afslachten/uitmoorden/vermoorden. Dit woordgebruik hanteert Akgündüz, blijkens toelichting van de vertaler, conform de klassieke islamitische interpretatie van dit vers die eerder op grond van analogieën tot stand is gekomen.⁶¹

Akgündüz heeft tijdens de hoorzitting bij de Commissie, onder meer door verwijzing naar paragraaf 4.7 van zijn boek 'Islamic Public Law' (bijlage 1 bij verslag hoorzitting), toegelicht hoe op basis van vers 9 van de Koran, volgens het islamitische recht kan worden omgegaan met een 'rebellion against the State', waaronder een 'hadd punishment', of dood maken.⁶² In reactie op nadere vragen van de Commissie heeft Akgündüz toegelicht dat een 'hadd punishment' een straf is die in de Koran is voorgeschreven en zonder meer toegepast kan worden door de staat. Deze islamitische straf wordt echter in de Turkse rechtspraak niet toegepast. Akgündüz stelt dat hier sprake is van een theologische weergave die niet bindend van karakter is. Er kan dan ook niet gezegd worden dat de Turkse president deze theologische interpretatie zou moeten volgen, aldus Akgündüz. Het is een uitleg van de islamitisch theologische geloofsleer.⁶³

3.3.3 Beoordeling door de Commissie

Allereerst is van belang vast te stellen of de volgende vertaling van een uitspraak van Akgündüz in het interview juist is. '[...] conform het overduidelijke vers in het hoofdstuk Al-Hujurāt in de Koran is het volgens de islamitische leer en de Koran zelfs geoorloofd om iemand die tegen de staat in opstand komt, dood te maken'. Akgündüz heeft in de hoorzitting bij de Commissie toegelicht dat hij niet letterlijk 'doodmaken' heeft gezegd, maar het Arabische woord 'qatilu' heeft gebruikt als in het Koranvers, hetgeen naar zijn toelichting 'strijden' betekent maar ook kan worden begrepen als 'doodmaken'. Het door Akgündüz tijdens het interview aangehaalde Koranvers spreekt van '[...] bestrijdt dan de groep die onrechtvaardig behandelt/onderdrukt, [...]'. Het Arabische woord dat in de Koran wordt gebruikt voor 'bestrijdt', luidt: 'qatilu'. 'Qatilu' betekent niet: 'maak dood'.⁶⁴ Akgündüz gebruikt, zo blijkt uit de verklaring van de vertaler, tijdens het interview echter het woord 'katletmek'. Dit betekent doodmaken/vermoorden/uitmoorden. Dit doet Akgündüz, volgens de vertaler, conform de klassieke islamitische interpretatie van dit vers die op grond van analogieën tot stand is gekomen.⁶⁵ Ook de door de Commissie geraadpleegde deskundige [REDACTED] die de Turkse taal spreekt en het interview in de Turkse taal heeft beluisterd, heeft verklaard dat Akgündüz 'katletmek' heeft gezegd. Het Turkse woord 'katletmek' is een samenvoeging van het Turkse zelfstandig naamwoord 'katil' (moordenaar) en 'etmek' (doen) en betekent: moorden/vermoorden/uitmoorden.⁶⁶ Zo zal de uiting ook door de luisteraar van het betreffende tv-programma zijn opgevat, aldus [REDACTED].⁶⁷

⁶¹ Nadere toelichting vertaler, 8 maart 2019.

⁶² Verslag hoorzitting Akgündüz, 28 maart 2019.

⁶³ Nadere beantwoording vragen door Akgündüz, 30 april 2019.

⁶⁴ Nadere toelichting vertaler, 8 maart 2019.

⁶⁵ Zie over deze interpretatie en de toelaatbaarheid van het doodmaken van rebellen bijvoorbeeld Th. W. Juynboll, *Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche wet volgens de leer der Sjāfi'itische school*, N.V. Boekhandel en Drukkerij, Leiden 1930, pp. 304-305, voetnoot 1.

⁶⁶ Diverse online woordenboeken vertalen 'katletmek' als afslachten/uitmoorden/vermoorden/doodmaken/doden. Dit bevestigt dat het woord een sterk negatieve lading kan hebben.

⁶⁷ Consultatie [REDACTED], 6 mei 2019.

Door het gebruik in het interview door Akgündüz van het woord ‘katletmek’, hetgeen moorden/ vermoorden/uitmoorden betekent, is er geen ruimte voor een mildere uitleg. De verklaring van Akgündüz in de hoorzitting bij de Commissie, dat hij niet letterlijk ‘doodmaken’ heeft gezegd, maar het Arabische woord ‘qatilu’ heeft gebruikt zoals in het Koranvers, hetgeen naar zijn toelichting ‘strijden’ betekent maar ook kan worden begrepen als ‘doodmaken’, is aantoonbaar onjuist nu naar het oordeel van de Commissie vast is komen te staan dat hij in het interview het woord ‘katletmek’ heeft gebruikt.

De vertaler merkt voorts over dit Koranvers op: ‘In de loop der tijd zijn moslimgeleerden dit vers gaan beschouwen als de basis van en de rechtvaardiging voor het bestrijden van rebellen en rebellie, dus mensen die tegen de staat in opstand komen. Op grond hiervan werd de groep die de andere onrechtvaardig behandelt/onderdrukt gelijkgesteld met het in opstand komen tegen de staat. Dit terwijl in het vers zelf met geen enkel woord wordt gerept over ‘in opstand komen’ of ‘de staat’.⁶⁸

De Commissie begrijpt dat Akgündüz, zoals opgemerkt door de vertaler, de Koran heeft toegepast overeenkomstig de klassiek islamitische interpretatie waarbij het vers zo wordt geïnterpreteerd dat één van de groepen de staat betreft en de andere groep de mensen die in opstand zijn gekomen tegen de staat.

Voorts is van belang dat Akgündüz na de zin ‘[...] conform het overduidelijke vers in het hoofdstuk Al-Hujurāt in de Koran is het volgens de islamitische leer en de Koran zelfs geoorloofd om iemand die tegen de staat in opstand komt, dood te maken’, waarbij doodmaken blijkt het gebruik van het woord ‘katletmek’ kan worden gelezen als moorden/vermoorden/uitmoorden, het volgende heeft gezegd: ‘Dientengevolge is het zo dat Fetö en zijn groepering [...] rebellen zijn louter en alleen vanwege hun tweedrachtsactie op 15 juli en het feit dat zij in opstand zijn gekomen tegen de staat. Ook dit druist in tegen de Islam.’

De Commissie is van oordeel dat Akgündüz in de tweede zin van de onderhavige uiting door het gebruik van het woord ‘dientengevolge’ een rechtstreeks verband legt tussen het Koranvers en Fetö. Het Nederlandse woord ‘dientengevolge’ is een letterlijke vertaling van het Turkse woord ‘dolayısıyla’. Alternatieve vertalingen kunnen zijn: hierdoor, dus, derhalve, op grond hiervan.⁶⁹

Akgündüz heeft tijdens de hoorzitting toegelicht dat Fetö een algemene term is voor rebellen, maar ook specifiek op de Fetö-beweging kan zien. De Commissie is echter van oordeel dat de woorden ‘Fetö en zijn groepering’ zoals door Akgündüz uitgesproken, niet anders kunnen worden opgevat dan betrekking hebbend op Fethullah Gülen en de Fetö-beweging. Zoals hiervoor in paragraaf 3.1.2 toegelicht duidt de Turkse overheid met het acroniem ‘Fetö’ de Gülen-beweging aan als terreurorganisatie van Fethullah Gülen. Tijdens de hoorzitting heeft Akgündüz toegelicht dat hij niet anders kon dan de term Fetö gebruiken omdat het gebruik van de naam Gülen(-beweging) binnen de Turkse gemeenschap de indruk zou kunnen wekken dat hij een aanhanger is van die beweging.⁷⁰ Deze zienswijze is bevestigd door de deskundige [REDACTED].⁷¹

De Commissie is van oordeel dat Akgündüz in de zin die start met ‘Dientengevolge’ de Fetö-beweging verantwoordelijk houdt voor de ‘tweedrachtsactie op 15 juli’, dat wil zeggen de mislukte staatsgreep

⁶⁸ Nadere toelichting vertaler, 8 maart 2019.

⁶⁹ Idem.

⁷⁰ Verslag hoorzitting Akgündüz, 28 maart 2019.

⁷¹ Consultatie [REDACTED], 6 mei 2019.

van 15 juli 2016, en uitsprekt/impliceert dat de mensen die tot de Fetö-beweging behoren in opstand zijn gekomen tegen de staat. Door het woord 'dientengevolge' legt hij een rechtstreeks verband met de voorgaande zin, waarin hij zegt dat het volgens de Koran geoorloofd is om mensen die tegen de staat in opstand komen dood te maken (waarbij door het gebruik van het woord 'katletmek' 'doodmaken' kan worden gelezen als moorden/vermoorden/uitmoorden).

In de op 14 december 2018 op de website van de IUASR gepubliceerde persverklaring stelt de instelling dat het ging om een uitleg van de Koran en niet om het innemen van een standpunt over de huidige politieke of juridische situatie in Turkije door Akgündüz.⁷² Ook in de hoorzitting is door Akgündüz en de personen die hem vanuit de IUASR vergezelden naar voren gebracht dat Akgündüz uitsluitend spreekt vanuit de Koran en niet vanuit de politiek of de politieke situatie.

De Commissie is echter van oordeel dat Akgündüz in het interview niet uitsluitend een uitleg van de Koran heeft gegeven. Door onder verwijzing naar het bewuste Koranvers te zeggen wat geoorloofd is om te doen met opstandelingen tegen de staat - met het gebruiken van het woord 'katletmek' (moorden/vermoorden/uitmoorden) in plaats van het in het vers gebruikte woord 'qatilu' (strijden) - en het vervolgens concreet benoemen dat de Fetö-beweging verantwoordelijk is voor de mislukte staatsgreep en in opstand is gekomen tegen de staat, geeft Akgündüz - hoewel dat niet zijn letterlijke bewoordingen zijn geweest - naar het oordeel van de Commissie de boodschap af dat het volgens de Koran geoorloofd is aanhangers van de Fetö-beweging dood te maken/te vermoorden/ uit te moorden.

Voor een beoordeling van de context van deze uitlating is van belang dat Akgündüz hoogleraar is in het islamitische recht en dat hij voor Turkse kijkers en luisteraars geldt als een autoriteit. Voorts staat niet vast dat de Fetö-beweging verantwoordelijk is voor de mislukte staatsgreep. De door de Commissie geraadpleegde deskundige [REDACTED] heeft bevestigd dat nog niet vaststaat wie verantwoordelijk is voor coup. De kans is groot dat er Fetö-aanhangers tussen de coupleggers zaten, maar ook anderen zoals seculiere personen, ontevreden officieren en tegenstanders van president Erdogan.⁷³ De stelling van Akgündüz in de hoorzitting dat de Fetö-beweging heeft erkend verantwoordelijk te zijn voor de coup in 2016, is niet onderbouwd en ook anderszins niet komen vast te staan. Dat geldt evenzeer voor de stelling van Akgündüz dat de term Fetö betrekking heeft op rebellen in het algemeen. De Commissie neemt als uitgangspunt, zoals hiervoor is overwogen, dat de term Fetö ziet op de organisatie van Fethullah Gülen.

De Commissie is van oordeel dat de uiting van Akgündüz, waarmee hij de boodschap heeft afgegeven dat het volgens de Koran geoorloofd is aanhangers van de Fetö-beweging dood te maken/te vermoorden/uit te moorden nu zij in opstand zijn gekomen tegen de staat, mede gelet op de hiervoor geschetste context, door het publiek kan worden begrepen als het bevorderen en rechtvaardigen van geweld tegen Fetö-aanhangers. Akgündüz draagt met deze uiting bij aan 'hate speech' en schendt daarmee de fundamentele waarden van het EVRM door de ontkenning van het recht op leven van Fetö en zijn aanhangers. De Commissie vindt voor deze opvatting aanknopingspunten in de jurisprudentie van het EHRM.⁷⁴ De Commissie is van oordeel dat er geen aanleiding is de uiting op te vatten als het daadwerkelijk oproepen (van de bevolking) tot het plegen van geweld jegens de aanhangers van de Fetö-beweging.

⁷² <https://www.iur.nl/2018/12/14/persverklaring-prof-dr-ahmet-akgunduz/>.

⁷³ Consultatie [REDACTED] 6 mei 2019.

⁷⁴ EHRM, Gündüz v. Turkey, ECLI:CE:ECHR:2003:1113DEC005974500, 13 november 2013.

Tot welke conclusie dit leidt wordt in samenhang met de beoordeling van de derde uiting weergegeven in paragraaf 3.4.3.

3.4 De derde uiting, in onderlinge samenhang beschouwd met de tweede uiting

3.4.1 De woorden van Akgündüz

Nadat Akgündüz de uiting heeft gedaan waarmee hij naar het oordeel van de Commissie de boodschap heeft afgegeven dat het volgens de Koran geoorloofd is aanhangers van de Fetö-beweging dood te maken/te vermoorden/uit te moorden omdat zij in opstand zijn gekomen tegen de staat, vraagt de interviewer later in het interview aan Akgündüz om in een paar zinnen aan te geven hoe hij de bestrijding van Fetö in Turkije evalueert. In reactie hierop heeft Akgündüz (onder meer) de volgende uiting gedaan:

‘Ik heb dat al voldoende geëvalueerd. Ik ben dus niet van mening dat er een bestrijding plaatsvindt....ik wil graag dat u dat weet. Ik heb een rapport aangeboden aan onze geachte president. Ik zei: ‘Verdeel deze groepering in drie groepen.’ De eerste groep, bestaande uit 50%, bestaat uit mensen die [...] deelnemen vanwege persoonlijke belangen of vanwege het feit dat zij niets weten. [...] Ik heb gezegd dat zij zich niet met deze lui moesten bemoeien [...]. De tweede groep is een groep die uit ongeveer 30% bestaat. [...] Ik zei: ‘Trekt dezen naar jullie toe...’. [...] De derde groep bestaat uit 15 à 20%. Deze lui zijn dus anarchisten die door de tegen ons gekante vreemdelingenhaters in het buitenland werden bedrogen en op die manier de actie van 15 juli hebben veroorzaakt. Ik zei: ‘Jullie mogen met deze lui doen wat jullie willen...’

3.4.2 Duiding

Akgündüz licht in het tv interview toe dat hij een rapport heeft aangeboden aan president Erdogan en dat hij daarbij heeft gezegd: ‘verdeel deze groepering alsjeblieft in drie groepen’.⁷⁵ Tijdens de hoorzitting bij de Commissie heeft hij desgevraagd aangegeven dat hij bevreesd was dat de president geen onderscheid zou maken tussen de verschillende groepen Fetö-aanhangers. Om die reden heeft Akgündüz de president een rapport aangeboden om hem te overtuigen van het belang van het aanbrengen van onderscheid tussen de verschillende groepen Fetö-aanhangers. Alleen die Fetö-aanhangers die de staatsgreep van 15 juli 2016 tegen de Turkse staat veroorzaakt hebben zouden door de staat moeten worden bestraft, aldus Akgündüz tijdens de hoorzitting. De Commissie heeft tijdens de hoorzitting gevraagd wat Akgündüz heeft bedoeld met de zin in het tv interview ‘Jullie mogen met deze lui doen wat jullie willen...’. Hierop gaf Akgündüz het volgende antwoord: ‘doe wat je doet volgens het islamitisch recht, en dat is: strijden. Er is maar één optie voor de derde groep en dat is de wet. De staat heeft maar één mogelijkheid en dat is optreden conform de wet.’⁷⁶

Akgündüz geeft in de hoorzitting aan dat hij niet bedoeld heeft een algemene oproep te doen aan de kijkers van het tv-programma. Zijn advies, waarover hij verslag doet, is gericht aan de Turkse president als vertegenwoordiger van de staat. De staat heeft een geweldsmonopolie. Opstand tegen de staat is niet toegestaan in de islamitische geloofsleer.⁷⁷ Ook in Nederland, waar moslims als minderheid leven in een niet-islamitisch land, geldt dat zij zich als minderheid moeten houden aan de gevestigde wetgeving. Een individuele moslim kan of mag op geen enkele wijze staat gerelateerde vraagstukken naar zich toetrekken, aldus Akgündüz.⁷⁸

⁷⁵ Vertaling van het interview met Ahmet Akgündüz op AKIT TV, p. 1.

⁷⁶ Verslag hoorzitting Akgündüz, 28 maart 2019.

⁷⁷ Idem.

⁷⁸ Nadere beantwoording vragen door Akgündüz, 30 april 2019.

3.4.3 Beoordeling door de Commissie

De interviewer heeft aan Akgündüz gevraagd hoe hij aankijkt tegen de bestrijding van de Fetö-beweging, nadat Akgündüz eerder in het interview de uiting deed die erop neerkomt dat het volgens de Koran geoorloofd is aanhangers van de Fetö-beweging dood te maken/te vermoorden/uit te moorden omdat zij in opstand zijn gekomen tegen de staat. Vervolgens maakt Akgündüz een driedeling van de groep. De eerste groep moet met rust gelaten worden, de tweede groep moet door de staat naar zich toe getrokken worden. Ten aanzien van de derde groep is Akgündüz van mening dat de staat zou moeten optreden. Hij doet dit met de volgende woorden: 'De derde groep bestaat uit 15 à 20%. Deze lui zijn dus anarchisten die door de tegen ons gekante vreemdelingenhaters in het buitenland werden bedrogen en op die manier de actie van 15 juli hebben veroorzaakt. Ik zei: 'Jullie mogen met deze lui doen wat jullie willen...''.

De Commissie begrijpt dat Akgündüz met 'de actie van 15 juli' doelt op de staatsgreep van 15 juli 2016. In de hoorzitting heeft Akgündüz toegelicht dat de omvang van de groep die daarvoor naar zijn zeggen verantwoordelijk is een inschatting is gebaseerd op zijn eigen waarneming.⁷⁹ Akgündüz geeft de Turkse regering het advies om op te treden tegen de Fetö-aanhangers die de opstand tegen de staat zouden hebben veroorzaakt. In combinatie met de tweede uiting, die impliceert dat het volgens de Koran geoorloofd is aanhangers van de Fetö-beweging dood te maken/te vermoorden/uit te moorden, kunnen de woorden 'jullie mogen doen met deze lui wat jullie willen...' naar het oordeel van de Commissie worden begrepen als het bevorderen en het rechtvaardigen van het doodmaken/vermoorden/uitmoorden van deze groep.

De Commissie constateert dat in de opvatting van Akgündüz de eerder genoemde 15 à 20% als het ware de harde kern vormt van de Fetö-beweging. Zij vindt voor deze vaststelling steun in de keuze die Akgündüz heeft gemaakt om deze groep te duiden als anarchisten die de staatsgreep zouden hebben veroorzaakt. Akgündüz heeft een verdeling gemaakt binnen de Fetö-beweging in relatief onschuldigen, te weten mensen die aanhanger zijn vanwege persoonlijke belangen of omdat zij niets weten (groep 1), de groep gelovige jongeren (groep 2) en tot slot de aanhangers die hij duidt als anarchisten die de staatsgreep zouden hebben veroorzaakt (groep 3). Hiermee duidt Akgündüz naar het oordeel van de Commissie de Fetö-beweging als een politieke beweging, in ieder geval dat deel van de Fetö-aanhangers die hij anarchisten noemt en beschuldigt van het veroorzaken van een staatsgreep. Het gaat daarbij naar het oordeel van de Commissie (in ieder geval) om de (vermeende) politieke overtuiging (van dit deel van de beweging), aangezien de Fetö-beweging zichzelf niet typeert als anarchistisch of anderszins politiek. De organisatie kenschetst zichzelf als een sociale en op het geloof gebaseerde beweging, die zich inzet op verschillende maatschappelijke terreinen. De organisatie is gefundeerd rondom de ideeën van Fethullah Gülen.⁸⁰

Naar het oordeel van de Commissie geeft Akgündüz met de verwijzing in het interview naar de inhoud van zijn advies aan de president ook (nogmaals) aan het publiek de boodschap wat geoorloofd is om met (een deel van) de aanhangers van de Fetö beweging te doen, hetgeen in combinatie met de tweede uiting kan worden geduid als doodmaken/vermoorden/uitmoorden. Dat Akgündüz daarbij het door hem in de groepen 1 en 2 geplaatste deel van de Fetö-aanhangers als het ware vrijpleit, doet daar niet aan af. Dat dit mogelijk in de Turkse context als moedig kan worden aangemerkt, zoals collega's van Akgündüz in de hoorzitting naar voren hebben gebracht, laat

⁷⁹ Verslag hoorzitting Akgündüz, 28 maart 2019.

⁸⁰ <https://www.hizmetbeweging.nl/>; <http://www.gulenmovement.com/gulen-movement/what-is-the-gulen-movement>.

onverlet dat Akgündüz uitslatingen heeft gedaan die erop neerkomen dat het geoorloofd is (een deel van) de aanhangers van de Fetö beweging dood te maken/te vermoorden/uit te moorden.

Akgündüz voert in de hoorzitting aan dat hij slechts heeft bedoeld te zeggen dat de Turkse staat, binnen de wettelijke kaders en mogelijkheden moet optreden tegen rebellen, omwille van hun rebellie tegen de staat, dan wel het veroorzaken van de staatsgreep. Echter in combinatie met de tweede uiting, waarin door Akgündüz (uitsluitend) de Fetö-beweging als verantwoordelijke voor de staatsgreep wordt genoemd, is deze lezing naar het oordeel van de Commissie niet aannemelijk en kan deze door het publiek anders worden begrepen. Dit geldt te meer nu Akgündüz in de tweede uiting spreekt over het doodmaken/vermoorden/uitmoorden van rebellen, terwijl Turkije sedert 2003 de doodstraf niet meer kent. Als het Akgündüz uitsluitend om de schuldigen van de mislukte staatsgreep was gegaan - van welke richting dan ook - had het naar het oordeel van de Commissie niet voor de hand gelegen om in het tv interview uitsluitend (een deel van) de Fetö-beweging te noemen als verantwoordelijk voor deze coup.

3.4.4 Conclusie

Gelet op hetgeen hiervoor is overwogen is de Commissie van oordeel dat bij de tweede en derde uiting van Akgündüz, in onderlinge samenhang beschouwd, sprake is van het bevorderen en rechtvaardigen van geweld tegen Fetö-aanhangers, waarbij de discriminatiegrond politieke overtuiging in het geding is.

Zoals hiervoor in paragrafen 2.4.1 en 2.4.2 uiteengezet kennen de strafrechtelijke uitingsartikelen in het Wetboek van Strafrecht niet de grond politieke overtuiging. De uitspraken van het College voor de Rechten van de Mens zien op terreinen die hier niet aan de orde zijn. De Commissie is van oordeel dat bij de onderhavige uitingen, in onderlinge samenhang beschouwd, sprake is van 'hate speech' als uitgewerkt in de uitspraken van het EHRM, waarbij sprake is van discriminatie naar (vermeende) politieke overtuiging, om de navolgende redenen.

Zoals hiervoor in paragraaf 2.4.3 uiteengezet is kunnen discriminatoire en andere uitingen volgens de jurisprudentie van het EHRM in bepaalde gevallen worden geduid als 'hate speech'. Naar het oordeel van de Commissie is daarvan sprake nu Akgündüz in zijn uitingen geweld tegen (een deel van de) Fetö-aanhangers bevordert en rechtvaardigt. In uitspraken van het EHRM inzake 'hate speech' kan sprake zijn van een discriminatiegrond als genoemd in artikel 14 EVRM, zoals discriminatie op grond van ras,⁸¹ godsdienst⁸² of nationaliteit.⁸³ Hoewel de Commissie geen uitspraken van het EHRM bekend zijn die worden aangemerkt als 'hate speech' en rechtstreeks verwijzen naar de discriminatiegrond politieke overtuiging, is de Commissie van oordeel dat niets eraan in de weg staat de uitingen van Akgündüz als discriminatoir op grond van (vermeende) politieke overtuiging aan te merken. De Commissie hanteert bij haar beoordeling de systematiek die het EHRM toepast in zijn 'hate speech' uitspraken met betrekking tot (andere) discriminatiegronden. Daarenboven verbiedt artikel 14 EVRM (ook) discriminatie naar (vermeende) politieke overtuiging.

⁸¹ Zie bijvoorbeeld: EHRM, Glimmerveen en Hagenbeek v. Nederland, ECLI:CE:ECHR:1979:1011DEC000834878, 11 oktober 1979.

⁸² Zie bijvoorbeeld: EHRM, Norwood v. Verenigd Koninkrijk, ECLI:CE:ECHR:2004:1116DEC002313103, 16 november 2004.

⁸³ Zie bijvoorbeeld: EHRM, Dink v. Turkije, ECLI:CE:ECHR:2010:0914JUD000266807, 14 september 2010.

Zoals toegelicht in paragraaf 2.4.3 kent het EHRM twee juridische invalshoeken bij 'hate speech'.⁸⁴ De eerste is uitsluiting van bescherming van het EVRM omdat sprake is van het bepaalde in artikel 17 EVRM, te weten misbruik van recht. In de rechtspraak van het EHRM gaat het daarbij doorgaans om extreem zware vormen van 'hate speech' zoals het ontkennen van de Holocaust of om het oproepen tot geweld. De Commissie is van oordeel dat bij de uitingen van Akgündüz geen sprake is van het oproepen tot geweld, maar wel van het bevorderen en rechtvaardigen van geweld tegen (een bepaalde groep) Fetö-aanhangers. Deze vorm van 'hate speech' wordt door het EHRM doorgaans aangemerkt als een beperking van het recht op vrije meningsuiting in de zin van artikel 10, eerste en tweede lid, van het EVRM.⁸⁵ Dat is de tweede invalshoek. Het recht op vrije meningsuiting kan beperkt worden op de gronden die in artikel 10, tweede lid, EVRM, zijn genoemd. Het moet gaan om inperkingen die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk (proportioneel en subsidiair) zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.

De Commissie is van oordeel dat in het geval van de uitingen van Akgündüz de in artikel 10, tweede lid, EVRM neergelegde mogelijkheid tot beperking van het recht op vrije meningsuiting van toepassing is. De inperking is *bij wet voorzien*, te weten de bepalingen van de Whw, zoals weergegeven in paragraaf 2.1. De beperking is *noodzakelijk* in het belang van de openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden en de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen. Expliciet wordt de noodzakelijkheid ingegeven door de wens om de goede naam van het Nederlandse hoger onderwijs te beschermen.⁸⁶

Het EHRM hecht in zijn uitspraken inzake 'hate speech' veel waarde aan de context waarin de uiting is gedaan en aan het effect dat de uiting kan hebben op de groep tegen wie de 'hate speech' zich richt.⁸⁷ Dat is in casu primair de Turkse context, waarin de uitingen zijn gedaan. Daarbij is de gespannen politieke situatie sinds de coup poging in 2016 van belang en het sterk gepolariseerde politieke debat over de mogelijke daders en de genomen maatregelen. Daarmee kan ook in Nederland gevaar ontstaan voor (vermeende) Fetö-aanhangers. Daarbij is van belang dat het debat met name na de mislukte coup in 2016 ook in Nederland tussen de verschillende (politieke) groepen gevoelig ligt en dat er sprake van polarisatie is. Voorts is van belang dat Akgündüz een persoon van aanzien is binnen de Turkse gemeenschap in Nederland, als rector van een hogeschool, als hoogleraar en islamgeleerde.

De uitzendingen van AKIT TV kunnen in Nederland via internet en via de satelliet worden bekeken. Nu veel Turkse Nederlanders de Turkse taal machtig zijn, doet de omstandigheid dat het interview in de Turkse taal werd gehouden niet af aan de eis van openbaarheid.⁸⁸ Bovendien kregen de uitingen van Akgündüz in het interview in Nederland brede aandacht als gevolg van een Nederlandstalige

⁸⁴ ECHR, Factsheet – Hate speech, March 2019, zie: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf.

⁸⁵ EHRM, Roj TV A/S v. Denemarken, ECLI:CE:ECHR:2018:0417DEC002468314, 17 april 2018; EHRM, Sürek v. Turkije, ECLI:CE:ECHR:1999:0708JUD002392794, 8 juli 1999; EHRM, Gündüz v. Turkey, ECLI:CE:ECHR:2003:1113DEC005974500, 13 november 2013.

⁸⁶ *Kamerstukken II* 2015/16, 34412, 3.

⁸⁷ Zie voor de betekenis van de context bij 'hate speech' o.a. de zaak: EHRM, Sürek v. Turkije, ECLI:CE:ECHR:1999:0708JUD002392794, 8 juli 1999.

⁸⁸ EHRM, Williamson v. Duitsland, ECLI:CE:ECHR:2019:0108DEC006449617, 8 januari 2019.

tweet van de journalist Mehmet Cerit op 11 december 2018,⁸⁹ gevolgd door verschillende berichten in andere media en Kamervragen.⁹⁰

Nu de uitingen (ook) in Nederland openbaar zijn geworden en het hier om rechtstreeks werkende verdragsbepalingen gaat in de zin van artikel 93 Grondwet, oordeelt de Commissie dat de hiervoor onder 2 en 3 genoemde uitingen van Akgündüz, in onderling verband beschouwd, discriminatoir zijn volgens het Nederlandse recht.

‘Hate speech’ is een beperking van het recht op vrije meningsuiting als beschermd in artikel 10, eerste lid, EVRM. Om die reden kan nadat is vastgesteld dat sprake is van ‘hate speech’ geen beroep worden gedaan op de vrijheid van meningsuiting. De uitingen worden evenmin beschermd door andere fundamentele rechten. Ook de academische vrijheid is niet in het geding, omdat de uitingen in het interview niet zijn gedaan in het kader van het verrichten van wetenschappelijke arbeid. Ten aanzien van de bescherming van de uitingen door de vrijheid van godsdienst is de Commissie van mening dat hiervan geen sprake is. Van belang is dat het doodmaken/vermoorden/uitmoorden niet is terug te voeren is op het door Akgündüz aangehaalde Koranvers waarin het woord ‘qatilu’ is gebruikt, hetgeen (primair) strijden betekent. Daarnaast legt Akgündüz de link met de Fetö-beweging, waarmee hij toepassing geeft aan de Koran. Zijn suggestie dat de Turkse president ‘mag doen wat hij wil’ met het deel van de Fetö-beweging dat de staatsgreep van 2016 zou hebben veroorzaakt, heeft geen aanwijsbare relatie met de Koran.

Ten aanzien van het tweede toetsingscriterium - of er anderszins sprake is van flagrante strijd met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat - overweegt de Commissie dat blijkens de parlementaire behandeling als enige concrete voorbeeld van dit toetsingscriterium (telkens) uitsluitend is genoemd ‘het oproepen tot de gewapende Jihad’. Van een dergelijke oproep is geen sprake geweest, maar helder is dat de uitingen van Akgündüz in ieder geval op gespannen voet staan met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat. Het recht op leven, dat in gevaar wordt gebracht door de uitingen van Akgündüz, moet volgens de Commissie tot die kernwaarden worden gerekend.

⁸⁹ Tweet Mehmet Cerit 11 december 2018

https://twitter.com/Ceritm/status/1072624762931871744?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwtterm.
Zie ook paragraaf 1.5.

⁹⁰ Rector imamschool onder vuur na uitspraak over Gülenisten, AD, 14 december 2018, zie:

<https://www.ad.nl/rotterdam/rector-imamschool-onder-vuur-na-uitspraak-over-gulenisten~a4249a35/>.

Islamitische opleiding kan erkenning kwijtraken door uitspraken rector, NOS 14 december 2018, zie:

<https://nos.nl/artikel/2263522-islamitische-opleiding-kan-erkenning-kwijtraken-door-uitspraken-rector.html>.

Rotterdamse rector: ‘Aanhangers Gülen mogen doodstraf krijgen’, RTL Nieuws 14 december 2018, zie:

<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/4519401/rector-islamitische-universiteit-rotterdam-aanhangers-gulen-mogen>.

Onderzoek naar bizarre uitspraken islamitische rector R’dam, Telegraaf, 14 december 2018, zie:

https://www.telegraaf.nl/nieuws/2920737/onderzoek-naar-bizarre-uitspraken-islamitische-rector-r-dam?utm_source=google&utm_medium=organic.

Onderzoek naar haatdragende uitspraken van rector Islamitische Universiteit Rotterdam, Volkskrant, 14 december 2018, zie: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/onderzoek-naar-haatdragende-uitspraken-van-rector-islamitische-universiteit-rotterdam~b87154f0/>.

4. Algemeen oordeel en advies

De Commissie is tot de conclusie gekomen dat Akgündüz, rector van de Nederlandse hogeschool IUASR, op 27 november 2018 in een telefonisch interview gegeven in een programma van de Turkse zender AKIT TV, zich schuldig heeft gemaakt aan 'hate speech' in de zin van het bevorderen en rechtvaardigen van geweld tegen (een deel van) de Fetö-beweging, waarbij sprake is van discriminatie op grond van (vermeende) politieke overtuiging. Hij heeft dit gedaan door te stellen, althans te impliceren, dat (een deel van) de aanhangers van de Fetö-beweging mogen worden doodgemaakt/vermoord/uitgemoord, omdat zij - in de woorden van Akgündüz - anarchisten zijn die hij verantwoordelijk acht voor het veroorzaken van de staatsgreep in juli 2016 in Turkije.

De Commissie sluit daarmee aan bij het concept 'hate speech' zoals dat is ontwikkeld door het EHRM in zijn jurisprudentie over artikel 10, tweede lid, van het EVRM. 'Hate speech' geldt als een beperking van de vrijheid van meningsuiting als vastgelegd in artikel 10, eerste lid, van het EVRM.

Het EHRM hecht in zijn uitspraken veel waarde aan de context waarin de uiting is gedaan en aan het effect dat de uiting kan hebben op de groep tegen wie de 'hate speech' zich richt. Bij de uitingen van Akgündüz is van belang dat in Turkije een gespannen politieke situatie bestaat, met name sedert de mislukte coup van 2016. Tevens is er sprake van een verhit en sterk gepolariseerd politiek debat rond de mogelijke daders en de genomen maatregelen sedertdien. De uitingen van Akgündüz waren via verschillende media kanalen te ontvangen in Nederland. Door een twitterbericht hebben de uitingen bovendien brede aandacht gekregen en er zijn Kamervragen gesteld.

Het is volgens collega's van Akgündüz van de IUASR als moedig te duiden dat hij geadviseerd heeft aan president Erdogan om niet de gehele Fetö-beweging over één kam te scheren. De Commissie overweegt dat Akgündüz tegelijkertijd impliceert dat het volgens de Koran toelaatbaar is die aanhangers van de Fetö-beweging dood te maken/te vermoorden/uit te moorden die volgens hem de staatsgreep hebben veroorzaakt. In deze context kunnen de gevolgen van de woorden van Akgündüz voor de betreffende groep aanhangers groot zijn, niet alleen in Turkije, maar ook in Nederland. De IUASR heeft in een persverklaring betoogd dat Akgündüz in het interview als theoloog en islamitisch (rechts)geleerde heeft gesproken. Daarbij heeft hij geen standpunt ingenomen over de huidige politieke en/of juridische situatie in Turkije. Akgündüz heeft dat standpunt tijdens de hoorzitting bevestigd.

De Commissie heeft geconcludeerd dat Akgündüz mede door zijn woordkeus voor 'katletmek' (doodmaken/vermoorden/uitmoorden) en de link met de Fetö-beweging geen ruimte heeft overgelaten voor een andere interpretatie dan dat (een deel van) de Fetö-beweging mag worden doodgemaakt/vermoord/uitgemoord. Er is daarmee sprake van het bevorderen en rechtvaardigen van geweld tegen (een deel van de) Fetö aanhangers. Akgündüz richt zijn 'hate speech' tegen de groep binnen de Fetö-beweging die hij typeert als anarchisten en die hij verantwoordelijk acht voor het veroorzaken van de staatsgreep. Hij impliceert dat deze groep mag worden doodgemaakt/vermoord/uitgemoord, vanwege hun politieke overtuiging. Er is derhalve sprake van 'hate speech' in de zin van artikel 10, tweede lid, EVRM, waarbij sprake is van discriminatie op grond van politieke overtuiging, beschermd onder artikel 14, eerste lid, EVRM.

De minister heeft de Commissie gevraagd te beoordelen of de uitingen van Akgündüz discriminatoir zijn in de zin van bestaande wet- en regelgeving volgens eerdere uitspraken van de (straf)rechter en het College voor de Rechten van de Mens. De Commissie oordeelt dat er sprake is van 'hate speech', waarbij sprake is van discriminatie op grond van (vermeende) politieke overtuiging, volgens artikel 10, tweede lid, EVRM jo artikel 14 EVRM. Aangezien het hier om rechtstreeks werkende verdragsbepalingen gaat in de zin van artikel 93 Grondwet, oordeelt de Commissie dat de uitspraken van Akgündüz discriminatoir zijn volgens het Nederlandse recht. De discriminatoire uitingen worden niet beschermd door andere fundamentele rechten. Omdat 'hate speech' een beperking is van het recht op vrije meningsuiting als beschermd in artikel 10, eerste lid, EVRM, kan nu is vastgesteld dat in dit geval sprake is van 'hate speech' geen beroep meer worden gedaan op de vrijheid van meningsuiting. Voorts heeft de Commissie in haar advies toegelicht waarom de uitingen niet worden beschermd door de academische vrijheid en de vrijheid van godsdienst.

De minister heeft de Commissie tevens verzocht te beoordelen of de uitingen van Akgündüz anderszins flagrant in strijd zijn met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat, het tweede toetsingscriterium. Echter, zoals uiteengezet in de parlementaire geschiedenis paragraaf 2.3, is bij dit criterium door de minister uitsluitend het voorbeeld van het oproepen tot de gewapende Jihad genoemd. Van een dergelijke oproep is geen sprake geweest, maar helder is dat de uitingen van Akgündüz in ieder geval op gespannen voet staan met de kernwaarden van de Nederlandse democratische rechtsstaat. Het recht op leven, dat in gevaar wordt gebracht door de uitingen van Akgündüz, moet immers tot die kernwaarden worden gerekend.

Geraadpleegde bronnen

- Adviesaanvraag, inclusief dossier, minister OCW, I. van Engelshoven, d.d. 17 december 2018, aangevuld op 8 februari 2019
- Consultatie [REDACTED] d.d. 6 mei 2019
- EHRM/EVRM:
 - Aanbeveling R-97(20) van het Comité van Ministers van de Raad van Europa over 'hate speech' d.d. 30 oktober 1997
 - ECHR, Guide on Article 17 of the European Convention on Human Rights. Prohibition of abuse of rights, 31 March 2019
 - ECHR, Factsheet – Hate speech, March 2019. Zie: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf.
 - EHRM, Dink v. Turkije, ECLI:CE:ECHR:2010:0914JUD000266807, 14 september 2010.
 - EHRM, Glimmerveen en Hagenbeek v. Nederland, ECLI:CE:ECHR:1979:1011DEC000834878, 11 oktober 1979
 - EHRM, Gündüz v. Turkey, ECLI:CE:ECHR:2003:1113DEC005974500, 13 november 2013
 - EHRM, Norwood v. Verenigd Koninkrijk, ECLI:CE:ECHR:2004:1116DEC002313103, 16 november 2004
 - EHRM, Roj TV A/S v. Denemarken, ECLI:CE:ECHR:2018:0417DEC002468314, 17 april 2018
 - EHRM, Sürek v. Turkije, ECLI:CE:ECHR:1999:0708JUD002392794, 8 juli 1999
 - EHRM, Williamson v. Duitsland, ECLI:CE:ECHR:2019:0108DEC006449617, 8 januari 2019
- Internetbronnen:
 - AKIT TV, Uitzending interview Ahmet Akgündüz, 28 november 2018, <https://www.akittv.com.tr/video/2018/11/29/fetonun-actigi-mescidde-kadin-imam/>
 - Amnesty International, Turkije, <https://www.amnesty.nl/landen/turkije>
 - Bedreigingen na opening liberale moskee Berlijn, NOS, 20 juni 2017, <https://nos.nl/artikel/2179131-bedreigingen-na-opening-liberale-moskee-berlijn.html>
 - Facebookaccount Ahmet Akgündüz, zie: <https://www.facebook.com/Ahmet.aggunduz>
 - 'Gülen-krant' Zaman Vandaag wordt voortaan 'De Kanttekening', NRC, 2 mei 2017, <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/05/02/we-willen-vooroordelen-wegnemen-8560842-a1556920>
 - Gülen movement, What is the Gülen movement, <http://www.gulenmovement.com/gulen-movement/what-is-the-gulen-movement>
 - Hizmetbeweging, <https://www.hizmetbeweging.nl/>
 - Islamitische opleiding kan erkenning kwijtraken door uitspraken rector, NOS 14 december 2018, zie: <https://nos.nl/artikel/2263522-islamitische-opleiding-kan-erkenning-kwijtraken-door-uitspraken-rector.html>
 - Moschee report, Tagesschau, Der Islam und die Gewalt, 19 december 2018, <https://www.tagesschau.de/ausland/liberale-moschee-berlin-101.html>
 - Nergens voel ik me zo onwelkom als in een moskee, Trouw, 11 mei 2018, <https://www.trouw.nl/religie-en-filosofie/-nergens-voel-ik-me-zo-onwelkom-als-in-een-moskee~ab4c7243/>
 - Onderzoek naar bizarre uitspraken islamitische rector R'dam, Telegraaf, 14 december 2018, zie: https://www.telegraaf.nl/nieuws/2920737/onderzoek-naar-bizarre-uitspraken-islamitische-rector-r-dam?utm_source=google&utm_medium=organic
 - Onderzoek naar haatdragende uitspraken van rector Islamitische Universiteit Rotterdam, Volkskrant, 14 december 2018, zie: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/onderzoek-naar-haatdragende-uitspraken-van-rector-islamitische-universiteit-rotterdam~b87154f0/>
 - Persverklaring IUASR, 14 december 2018, zie: <https://www.iur.nl/2018/12/14/persverklaring-prof-dr-ahmet-aggunduz/>.

- Rector imamschool onder vuur na uitspraak over Gülenisten, AD, 14 december 2018, zie: <https://www.ad.nl/rotterdam/rector-imamschool-onder-vuur-na-uitspraak-over-gulenisten~a4249a35/>
- Rotterdamse rector: 'Aanhangers Gülen mogen doodstraf krijgen', RTL Nieuws 14 december 2018, zie: <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/buitenland/artikel/4519401/rector-islamitische-universiteit-rotterdam-aanhangers-gulen-mogen>
- Tweet Mehmet Cerit 11 december 2018, zie: https://twitter.com/Ceritm/status/1072624762931871744?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwtterm
- Twitteraccount: Prof.Ahmet Akgündüz @AhmetAkgunduz
- Website Ahmed Akgündüz, <https://ahmedakgunduz.com/>
- Kamerstukken:
 - *Kamerstukken I* 2016/17, 34412, C
 - *Kamerstukken I* 2016/17, 34412, E
 - *Kamerstukken I* 2016/17, 34412, H
 - *Kamerstukken II* 1990/91, 22014, 3
 - *Kamerstukken II* 2013/14, 33750, 97
 - *Kamerstukken II* 2015/16, 34412, 2
 - *Kamerstukken II* 2015/16, 34412, 3
 - *Kamerstukken II* 2015/16, 34412, 4
 - *Kamerstukken II* 2016/17, 34412, 11
 - *Kamerstukken II* 2016/17, 34412, 14
 - *Kamerstukken II* 2018/19, 31288, 673
 - *Kamerstukken II* 2018/19, 2018Z23983, vragen
- Literatuur:
 - Brants, Kool en Ringnalda, Strafbare Discriminatie, 2007, p. 65
 - Th. W. Juynboll, Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche wet volgens de leer der Sjäfi'itische school, N.V. Boekhandel en Drukkerij, Leiden 1930, pp. 304-305
- Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Regeling inhoudende instelling van de Commissie beoordeling uitingen maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, nr. HO&S/1180909, 23 oktober 2017
- Nederlandse rechtspraak:
 - CGB 25 maart 2010, 2010-50
 - ECLI:NL:RBROT:2019:110
 - ECLI:NL:HR:2002:AD8693
- Staatsblad 2017, 491, 11 december 2017
- Verslag hoorzitting: Akgündüz d.d. 28 maart 2019

Bijlage 1: Vertaling interview met Ahmet Akgündüz op AKIT TV

Vertaling van het interview met Ahmet Akgündüz op Akittv:

<https://www.akittv.com.tr/video/2018/11/29/fetonun-actigi-mescidde-kadin-imam/>
(= <https://www.akittv.com.tr/video/2018/11/29/een-vrouwelijke-imam-in-de-door-feto-geopende-moskee/>)

P = Presentator

AG = Ahmet Akgündüz

Vert. = Vertaler

P: Aan de lijn hebben we prof. dr. Ahmet Akgündüz, de rector van de Islamitische Universiteit Rotterdam. Geachte professor, welkom bij onze uitzending!...

AG: Aangenaam meneer, dank u wel!...

P: Ja, wij hebben deze beelden allemaal samen gezien... hoe evalueert u deze beelden, geachte professor?...

AG: Kijk, geachte broeder en zeer geachte kijkers... ook ik heb deze beelden bekeken, maar je moet deze beelden eigenlijk in tweeën splitsen. Allereerst die beroemde moskee die vol is met talrijke onnodige personen, onder wie mannen als vrouwen, tja, vol met volgens de sharia ongeoorloofde personen. De moskee waarvan wordt beweerd dat het de Duitse islam of de Europese islam vertegenwoordigt... ikzelf noem het *Mescid el-Dirār*.¹ Zo noemt men de moskee die ten tijde van onze Profeet, moge Allah hem zegenen en vrede schenken, door de hypocrieten werd gebouwd en louter en alleen ten doel had de moskee van de Profeet kapot te maken... de edele Koran vertelt hierover. Daarnaast heeft het een ander aspect. Helaas is het de laatste tijd zo dat... staat u mij toe dat ik het uitleg... bij alle in Turkije aanwezige mediaorganen, zowel de geschreven als de visuele pers, is het helaas zo dat de goede en slechte zaken door elkaar zijn gehaald ... daarom, ik... . Euhhh, dus helaas is dat ook bij dit nieuwsbericht gedeeltelijk het geval... maar niet helemaal. Dit nieuwsbericht klopt wel, maar helaas zijn de zaken door elkaar gehaald. Laten we naar de eerste kijken. Dus naar de moskee waarvan wordt beweerd dat daar de Duitse islam wordt beleden. Een vergelijkbare [moskee] is ook in Nederland aanwezig... ik wil graag dat u dat weet... en het bevindt zich in Amsterdam. U weet dat de homoseksuelen de Profeet Jozef als hun spirituele gids beschouwen... en zij hebben een moskee die *Yusuf Mescidi* heet. Volgens mij is het zo dat de gegevens aangaande die mevrouw uit Duitsland etc., over wie de beelden te zien zijn, precies overeenkomen met onze kwestie rondom de *Yusuf Mescidi* in Amsterdam. Bovendien wil ik ook nog het volgende verklaren. Er zijn beweringen die zeggen dat de Seyran ATEŞ genaamde mevrouw een aanhangster is van de Koerdische zaak en dat zij een woordvoester is van de PKK. Maar in feite is het zo dat als u zou kijken naar degenen die de als moskee aangeduide *Mescid el-Dirār* bezoeken en als u over hen een beetje onderzoek zou verrichten (en doet u dat alstublieft), dat u dan erachter zult komen dat het een moskee is die dienst doet aan de PKK en aan de Europese islam die Duitsland en heel Europa willen verzinnen. Ik ben van mening dat het geen betekenis heeft om ook dit hier [vert.: de *Yusuf Mescidi*] aan de Fetö-groepering² toe te schrijven teneinde hen per se te beschuldigen.

¹ In het Arabisch: *Masjid al-Dirār* (= De Moskee van de Tweedracht), een moskee in Medina die gebouwd was door een zekere Abū Āmir al-Rāhib. Volgens de islamitische traditie wilde deze al-Rāhib het werk van de Profeet Mohammed dwarsbomen, reden waarom Mohammed opdracht gaf tot het slopen van deze moskee. Zie hierover W. Montgomery Watt, *Muhammad at Medina*, Oxford University Press, Karachi 1988, p. 190.

² FETÖ is in het Turks een afkorting die uit drie gedeeltes bestaat:

FE: is een afkorting van *Fethullah*, de voornaam van Gülen (de leider van de Gülen-beweging)

T: is een afkorting van *terör* = terrorisme

Ö: is een afkorting van *örgütü* = organisatie

FE – T – Ö en de FETÖ-beweging betekenen dus: de Terreurorganisatie van Fethullah. Hiermee duidt de Turkse overheid de Gülen-beweging aan die dus officieel als een terroristische organisatie wordt beschouwd.

Laten we naar het tweede punt overgaan. Heeft Fetö geen punten die tegen de islam indruisen? Natuurlijk heeft hij die. Ooit heeft een voorzitter van het Turkse Presidium voor Religieuze Zaken³ tegen mij gezegd: “Professor, ik heb zijn [vert.: Fethullah Gülen] boeken laten onderzoeken, maar heb niets kunnen vinden dat tegen de islam indruist...”. Toentertijd heb ik dit tegen hem gezegd en nu zeg ik het ook tegen jullie: het tweede godsdiensthuis⁴ is iets wat in z’n geheel door Fetö is verzonnen. En het klopt dat Duitsland hen heeft ondersteund, ook de kerken hebben hen ondersteund. Men zegt tegen mij: “Ok, maar welk aspect van Fetö druist nou in tegen de islam? Professor, kunt u dat ons met een paar voorbeelden uitleggen?....” Laat mij het heel duidelijk uitleggen. Het allereerste is het volgende. Waar het om gaat is dat zowel het christendom als het jodendom onder de naam van de abrahamitische godsdiensten naast de islam ook als ware religies worden aangewezen en dat men bij hen als sympathiek probeert over te komen. Maar dit druist volkomen in tegen de regels van de Koran en van de Tradities van de Profeet, want de Koran zegt: *“En noch de joden, noch de christenen zullen over u tevreden zijn, zolang gij hun lering niet volgt.”*⁵ En helaas gaan de aanhangers van Fetö nog verder. En kijk, dit is een situatie die volledig indruist tegen de islam en tegen de [islamitische] geloofsleer. Het is een heel betreurenswaardige zaak dat dus in de ‘godsdiensthuis’ genaamde plek zowel christenen, joden, moslims als die Abdullah AYMAZ genaamde man die zichzelf helaas als “vroom” beschrijft, vol met lof ... [stukje audio ontbreekt] de mensen tot hulp oproepen. Want... want zij gaan nog verder dan dat. In de Amerikaanse staat Californië houden zij, behalve met deze twee, drie godsdiensten, intensieve dialoogvergaderingen met het shintoïsme en zelfs met het confucianisme!... God verhoede! Dit druist zodanig in tegen de islam dat het de mens, degene die zoiets doet, naar het ongeloof⁶ kan leiden. Laten we overgaan naar een tweede kwestie en laat mij het vermelden, en u mag [daarna] de vraag die u maar wil stellen. En die tweede kwestie is het volgende. Mijn geachte broeder, die lui kunnen misschien zelfs

³ In het Turks: *Diyanet İşleri Başkanlığı*. Deze organisatie valt onder het Turkse ministerie van Algemene Zaken, in het huidige Turkse staatsstelsel dus direct onder de president. De functies van de Diyanet is toezicht houden op religieuze kwesties, zoals onder andere het onderhouden en financieren van moskeeën en theologische scholen, het waarborgen van de juiste interpretatie van religieuze kwesties volgens de Turkse versie van de islam, het opleiden van imams en het naar het buitenland uitzenden van imams.

⁴ Hiermee doelt Akgündüz op de Ibn Rushd-Goethe-Moschee, een moskee die in 2017 in de Evangelische St. Joahanniskirche in Berlijn werd opgericht. Dit gebeurde met steun van de Duitse overheid en onder leiding van de Turkse feministe-activiste Seyran ATEŞ. Dit gebeurde in het kader van het zgn. “godsdiensthuizenproject”, wat ten doel heeft liberale moskeeën op te richten die ook voor joden, christenen en andersdenkenden openstaan. Dus een spreekbuis van de zgn. Europese islam, waar Akgündüz het over heeft. De Ibn Rushd-Goethe-Moschee beschouwt zichzelf als een liberale moskee die ten doel heeft de islam te herdefiniëren en te herinterpreteren. Het staat open voor homoseksuelen, lesbiennes en atheïsten, maar ook voor joden en christenen die samen met moslims willen bidden. Sommige regels van de traditionele islam worden in de moskee niet strikt nageleefd. Zo werd de oproep tot het gebed bij de opening van de moskee door een vrouw gedaan, terwijl het gebed door een vrouwelijke imam werd geleid. Bovendien bestond de groep moskeegangers uit een gezelschap van zowel mannen als vrouwen, dus gemengd. Sommige van deze vrouwen droegen geen hoofddoek. Dit zijn allemaal punten die volgens de traditionele leer van de islam absoluut uit den boze en anti-islamitisch zijn. Voor traditionele moslims is zoiets niet acceptabel en het is hier waar Akgündüz op doelt. Eind 2018 heeft de Duitse overheid besloten om het godsdiensthuizenproject met een subsidie van 10 miljoen euro te steunen. Het project zou in totaal 49 miljoen euro gaan kosten en moet in 2022 klaar zijn. Wereldwijd werd er hiervoor in totaal 9 miljoen euro ingezameld. De Ibn Rushd-Goethe-Moschee werd bij de opening uitvoerig door de westerse en Turkse media belicht. Zie hierover o.a.:

<https://nos.nl/artikel/2179131-bedreigingen-na-opening-liberale-moskee-berlijn.html>

<https://www.trouw.nl/religie-en-filosofie/-nergens-voel-ik-me-zo-onwelkom-als-in-een-moskee~ab4c7243/>

<https://www.tagesschau.de/ausland/liberale-moschee-berlin-101.html>

<https://www.haberturk.com/almanya-dan-feto-nun-dahil-oldugu-projeve-10-milyon-avro-2232637>

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/06/28/feto-yeni-sapkinlik-evleri-yapiyor>

⁵ De Koran, *sūra* (hoofdstuk) 2 (*al-Baqara*), vers 120.

⁶ In het Arabisch: *kufur*.

vrienden van God⁷ zijn... en kijk, deze term is heel belangrijk, want in Anatolië wordt het mij gevraagd... sommige mensen zeggen: "Professor, bij de Fetö-beweging zijn er mensen die zelfs vromer dan wijzelf zijn.... ." Dat kan, zeg ik dan. Iemand kan vroom zijn of een vriend van God zijn, maar conform het overduidelijke vers in het hoofdstuk *al-Hujurāt* in de Koran is het volgens de islamitische leer en de Koran zelfs geoorloofd⁸ om iemand die tegen de staat in opstand komt, dood te maken. Dientengevolge⁹ is het zo dat Fetö en zijn groepering, welke diensten zij in het verleden ook mogen hebben verricht (bijvoorbeeld ten dienste van de Turkse taal of van iets anders), rebellen zijn louter en alleen vanwege hun tweedrachtsactie op 15 juli en het feit dat zij in opstand zijn gekomen tegen de staat. Ook dit druist in tegen de islam. Er is ook nog een derde punt, hetgeen heel gevaarlijk is. In Turkije zijn er andere groeperingen die dat ook doen. Die idioot die Adnan Hoca heet, is dus een van hen. Er zijn nog anderen, maar ik wil geen namen gaan noemen. En wat is dat derde punt? Deze lui hebben handelingen verricht die indruisen tegen het volgende vers: "*En koopt niet voor de tekenen van Allah iets van geringe waarde.*"¹⁰ Ook dit heb ik tegen die verantwoordelijke persoon bij de Diyanet gezegd. Wat betekent dit? Verkoopt de tekenen van Allah niet voor geld van geringe waarde! Koopt niet, doet dat niet! Helaas is dit het derde punt van Fetö geworden dat indruist tegen de islam.... "

P [Erdoorheen]: Ja... ja, geachte professor, ik wil u hartelijk bedanken...

AG [Erdoorheen]: Dit is dus heel belangrijk!... Maar laat mij nog één zin zeggen en daarna kun je vragen wat je maar wil... zorgt u er alstublieft voor dat ook in deze nieuwsuitzending de goede en de slechte zaken niet door elkaar worden gehaald... dat is mijn persoonlijke mening... .

P: Ok, ja... geachte professor, hartelijk dank voor uw commentaar... euhhh, vandaag was er op de media een bericht te zien over Akin IPEK. De Engelse rechtbank in Engeland heeft het verzoek tot zijn uitlevering aan Turkije afgewezen... laten we uw commentaar horen over zowel dit besluit van Engeland betreffende Akin IPEK als de organisatie van Fetö in Europa, waarna wij van u afscheid zullen nemen, geachte professor...

AG: Maar natuurlijk... allereerst wil ik graag dat u het volgende weet. Het is heel jammer dat alle Europese landen, misschien niet alle mensen en Europeanen, dat de politici in Europa zelf degenen zijn geweest die de actie van 15 juli hebben voorbereid. Dit is een heel belangrijke gebeurtenis. Kijk, zowel bij de zaak van Akin IPEK als bij alle andere zaken hebben zij Fetö volledig geprovoceerd en hebben zij voor hen hun deuren geopend. Laat mij een voorbeeld geven. Een persoon die vroeger lid was van de Fetö-groepering is in Rotterdam naar mij gekomen. Dit is een heel veelbetekenende gebeurtenis. Ik zal zijn naam niet noemen. Weet je wat hij tegen mij heeft gezegd? Hij zei: "Professor,

⁷ In het Turks: *veliyullāh*, afkomstig van het Arabische *walī Allāh*, d.w.z. "een vriend van God". Hiermee wordt een heel vrome persoon aangeduid die in contact met God zou staan, dus vrij vertaald een heilige. Zie over deze term: Annemarie Schimmel, *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*, Eugen Diederichs Verlag, München 1985, pp. 284-5.

⁸ In het Turks: *caiz* (afgeleid van het Arabische woord *djā'iz*). *Caiz* is het tegenovergestelde van *harām*, d.w.z. verboden, ongeoorloofd, indruisend tegen de sharia.

⁹ Het woord dat hier in het Turks wordt gebruikt (*dolayısıyla*) is letterlijk vertaald. Andere alternatieve vertalingen kunnen echter zijn: hierdoor..., dus..., derhalve..., op grond hiervan... . Akgündüz is van mening dat de aanhangers van de Gülen-beweging *op grond van* het betreffende vers als rebellen kunnen worden beschouwd. Hij zegt echter niet dat er een direct verband bestaat tussen het vers en de wandaden van de Gülen-beweging.

¹⁰ Is een verwijzing naar twee verzen in de Koran, namelijk 2:41: "*En gelooft aan dat wat Ik heb nedergezonden tot waarmaking van wat bij u was en weest niet de eerste ongelovigen daaraan. En koopt niet voor Mijn tekenen iets van geringe waarde.*", en 5:44: "*Wij hebben nedergezonden de Tora, waarin is rechte leiding en licht, volgens welke oordeelden de profeten die overgave gedaan hebben, voor hen die het Jodendom belijden en de rabbijnen en de schriftgeleerden, naar wat hun ter bewaring was gegeven van Allah's Schrift en waarvoor zij getuigen waren geworden. Zo ducht dan niet de mensen, maar ducht Mij, en verhandelt niet mijn tekenen voor iets van geringe waarde. Maar wie niet oordelen volgens wat Allah heeft nedergezonden, die zijn de ongelovigen.*" Door naar deze verzen te verwijzen, geeft Akgündüz aan dat de aanhangers van de Gülen-beweging de leer van de ware islam verkanselen voor nutteloze en wereldlijke zaken.

hij heeft alle vooraanstaande Fetö-aanhangers uit Rotterdam en uit heel Nederland, inclusief mijzelf, bijeengebracht....” Wie?, vroeg ik. “Een belangrijke verantwoordelijke van een politieke partij”, zei hij. Ik wil niet openlijk een naam geven, zodat ik niet voor de rechter word gedaagd. Maar dit is een gebeurtenis die echt heeft plaatsgehad...

P [Erdoorheen]: Ja... neemt u mij niet kwalijk, professor, sorry, neemt u mij niet kwalijk...

AG [Erdoorheen]: Wacht maar even, ik ben bijna klaar... weet je wat zij tegen mij gezegd hebben?...

P [Erdoorheen]: Şanlıurfa Platformu kiest degenen die het beste in hun vak zijn... en op het scherm is te zien dat onze vriend Mustafa PALA de prijs in ontvangst neemt die aan Akit Medya Grubu is toegekend. Gaat uw gang, professor, laten we naar uw laatste zinnestjes luisteren...

AG: Kijk, geachte broeder, dit is een heel belangrijk punt... die verantwoordelijke van die politieke partij, die hooggeplaatste verantwoordelijke zei: “Vrienden, spant rechtszaken aan tegen meneer Tayyip en tegen de Turkse Republiek... wij steunen jullie door dik en dun...” Hij [vert.: de persoon uit Rotterdam] zei: “Wij, behalve twee personen onder ons, hebben toen gehuild en gezegd dat wij geen verraad zouden plegen jegens onze staat. Maar de rest heeft het voorstel allemaal geaccepteerd...” Dientengevolge is het zo dat Europa bij de gebeurtenis van 15 juli met Fetö heeft samengewerkt. Het is zelfs zo dat Amerika, Israël en een aantal Europese landen Fetö als een stroman hebben gebruikt. Dat is wat ik te zeggen heb, dank u wel... .

P: Professor, professor, kan ik u tenslotte nog het volgende vragen?...

AG: Vraagt u maar....

P: Vertelt u ons in een paar zinnestjes hoe u de bestrijding van Fetö in Turkije Hoe evalueert, waarna wij van u afscheid zullen gaan nemen...

AG: Ik heb dat al voldoende geëvalueerd. Ik ben dus niet van mening dat er een bestrijding plaatsvindt... ik wil graag dat u dat weet. Ik heb een rapport aangeboden aan onze geachte president. Ik zei: “Verdeel deze groepering alsjeblieft in drie groepen.” De eerste groep, bestaande uit 50%, bestaat uit mensen die aan hun dienstactiviteiten¹¹ deelnemen vanwege persoonlijke belangen of vanwege het feit dat zij niets weten. [Ik zei tegen de president:] “Ook u [vert.: Erdoğan] heeft gezegd: ‘Wij missen u, keert terug...’” Ik heb gezegd dat zij zich niet met deze lui moesten bemoeien, maar dat hebben ze [vert.: de regering] wel gedaan. De tweede groep is een groep die uit ongeveer 30% bestaat. Dezen zijn gelovige jongeren. Ik zei: “Trekt dezen naar jullie toe...” Dat hebben ze [vert.: de regering] niet kunnen doen. De derde groep bestaat uit 15 à 20%. Deze lui zijn dus anarchisten die door de tegen ons gekante vreemdelingenhaters in het buitenland werden bedrogen en op die manier de actie van 15 juli hebben veroorzaakt. Ik zei: “Jullie mogen met deze lui doen wat jullie willen...” Maar de meesten van deze lui zijn weggevlucht!... Bovendien is het zo dat een heleboel Fetö-aanhangers zich tegen betaling van geld hebben laten vergeven!... Er zijn heel veel dingen die ik weet. Helaas zaten er behoorlijk wat slachtoffers tussen.¹² Ik gebruik niet het woord ‘benadeelde’, want het regime en onze geachte president houden niet van dat woord. Maar er zijn heel serieuze benadeelden die er helemaal niets mee te maken hebben. Vooral de Nur-studenten¹³ worden als Fetö-aanhangers gezien. En nog veel meer... ik heb een lijst van 500 namen aan mijn president aangeboden. Ik zei: “Doet dat niet! Het door elkaar halen van de Nur-studenten en de Fetö-aanhangers is gelijk aan verraad jegens het vaderland en jegens de staat !...” Ik denk dat ik hiermee voldoende heb gezegd.... .

P: Ok, ik wil professor Ahmet AĞÜNDÜZ, de rector van de Islamitische Universiteit van Rotterdam, hartelijk bedanken. Wij hadden een telefonische verbinding met hem uit Nederland.... .

AG: Ook ik dank u... dank u wel meneer... .

--- einde vertaling ---

¹¹ De aanhangers van de Gülen-beweging beschouwen al hun activiteiten als diensten die erop zijn gericht het islamitische geloof en de Koran te dienen en te verspreiden.

¹² D.w.z. tussen degenen die na de mislukte coupoging in Turkije op 15 juli werden opgepakt.

¹³ Deze zijn studenten van de Nurcu-beweging, genoemd naar Bediüzzaman Said Nursi, de geestelijke vader en oprichter van deze beweging.

Uitleg over vers 9 van hoofdstuk 49 (*Al-Hujurāt*) van de Koran

Bovenaan p. 3 zegt Akgündüz:

"Iemand kan vroom zijn of een vriend van God zijn, maar conform het overduidelijke vers in het hoofdstuk al-Hujurāt in de Koran is het volgens de islamitische leer en de Koran zelfs geoorloofd¹ om iemand die tegen de staat in opstand komt, dood te maken."

Het vers waarop Akgündüz doelt is vers 9 van hoofdstuk 49 (*Al-Hujurāt*) van de Koran. De precieze vertaling hiervan luidt als volgt:

"En als twee groepen van de gelovigen elkander bestrijden, sticht dan vrede tussen hen. Doch als een van beiden de andere onrechtvaardig behandelt/onderdrukt, bestrijdt dan de groep die onrechtvaardig behandelt/onderdrukt, totdat zij terugkeert tot Allah's gebod. Indien zij dan terugkeert, sticht dan vrede tussen beiden met billijkheid en handelt rechtmatig. Allah bemint de rechtmatig handelenden."

Dit vers gaat over groepen onder de gelovigen die met elkaar een conflict hebben en elkaar op grond hiervan bestrijden. De Koran beveelt aan om aanvankelijk te proberen te bemiddelen tussen beide partijen, zodat het conflict kan worden beslecht. Indien echter na deze vredespoging een van de partijen doorgaat met het onderdrukken van de andere partij, dan moet de onderdrukkende partij zolang bestreden worden, totdat het zich schikt in God's gebod, namelijk het beslechten van het conflict.

In de loop der tijd zijn moslimgeleerden dit vers gaan beschouwen als de basis van en de rechtvaardiging voor het bestrijden van rebellen en rebellie, dus mensen die tegen de staat in opstand komen. Op grond hiervan werd de groep die de andere onrechtvaardig behandelt/onderdrukt gelijkgesteld met het in opstand komen tegen de staat. Dit terwijl in het vers zelf met geen enkel woord wordt gerept over "in opstand komen" of "de staat".

Het vers zelf zegt: "... bestrijdt dan de groep die onrechtvaardig behandelt/onderdrukt, ...". Het Arabische woord dat wordt gebruikt om "bestrijdt" aan te geven, luidt "*qātilū*". "*Qātilū*" betekent echter "bestrijdt" en niet "maakt dood". Akgündüz zelf, echter, gebruikt letterlijk het woord "*katletmek*", hetgeen in het Turks "doodmaken" betekent. Dit doet hij, zo te zien en te horen, conform de klassieke islamitische interpretatie van dit vers die eerder op grond van analogieën tot stand is gekomen.²

¹ In het Turks: caiz (afgeleid van het Arabische woord *djā'iz*). Caiz is het tegenovergestelde van *harām*, d.w.z. verboden, ongeoorloofd, indruisend tegen de sharia.

² Zie over deze interpretatie en de toelaatbaarheid van het doodmaken van rebellen bijvoorbeeld Th. W. Juynboll, Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche wet volgens de leer der Sjäfi itische school, N.V. Boekhandel en Drukkerij, Leiden 1930, pp. 304-5, voetnoot 1.

de klassieke interpretatie van de islamitische regel die hij heeft toegelicht. De heer Akgündüz sprak niet over de Gülen-beweging, maar alleen over rebellen tegen de staat: de straf volgens de Koran is in dat geval: 'qatilu'. Het zijn de woorden van Allah, niet van de heer Akgündüz. De naleving van de regels van de Koran kan alleen door de staat worden afgedwongen, niet door individuele moslims, ook niet in Nederland.

De heer Akgündüz overhandigt de Commissie een A4-tje, betreffende een kopie van pag. 365 met de titel Penal Law uit het door hemzelf geschreven boek Islamic Public Law (IUR Press, Rotterdam 2011): hoofdstuk 4.7 Rebellious against State.

De heer Akgündüz stelt dat de Nederlandse samenleving dit vers moet omarmen. Tegen radicale moslims die naar hem toe komen zegt hij: je moet je niet verzetten tegen de staat, dat is rebellie en dan geldt het vers ook voor jou. Nederland is een land van vrede. Als je hier woont moet je je daarnaar gedragen. Dus je moet niet zelf ongelovigen gaan bestrijden, dat is taak van de staat. Het geweldsmonopolie berust bij de staat.

De heer Van Geel vraagt wat de exacte betekenis is van de term 'qatilu'. De heer Akgündüz licht toe dat het in het Engels kan worden vertaald met: 'to struggle'. Doden kan een onderdeel zijn van de strijd. Niet door individuen maar door de staat. In de strijd van de staat kunnen slachtoffers vallen. Maar 'to struggle' zonder doden kan ook. Feit is echter dat de opstandelingen in Turkije mensen hebben gedood; de heer Akgündüz refereert aan de 250 mensen die bij de opstand in 2016 zijn omgekomen. Hij geeft aan niet te hebben gesproken over de Gülen-beweging, maar alleen over het vers uit de Koran. Het gaat om het woord 'strijden', dat geassocieerd wordt met 'dood maken' door mensen die theologisch minder onderlegd zijn.

In reactie op de vraag van de voorzitter naar zijn functie geeft de heer Akgündüz aan dat hij professor is in het islamitische recht, en ook rector en voorzitter van het CvB van de IUASR. Hij heeft religieuze regels uitgelegd als deskundige in het islamitische recht. De heer Akgündüz noemt zich theoloog: hij is een moslim geleerde, maar in de islamitische wereld heet dat een theoloog. Hij heeft in Turkije islamitische theologie gestudeerd, alsmede rechten (islamitisch recht). Daarnaast heeft hij de klassieke opleiding tot theoloog gevolgd aan de Madrassa (Koranschool) in Turkije. De opleiding aan de Madrassa maakt met name dat de heer Akgündüz door de moslim gemeenschap wordt erkend als deskundige.

De voorzitter vraagt wat de heer Akgündüz ervan vindt dat de minister advies gevraagd heeft over zijn uitspraken in het interview op de Turkse tv. De heer Akgündüz reageert vertwijfeld: "Zo snel.... Had iemand naar mij gestuurd om uitleg te vragen". Er zijn naar zijn weten geen andere acties ondernomen vanwege zijn uitspraken (bijv. aangifte). ████████ vult aan dat in de tweet van Mehmet Cerit, hoofdredacteur van De Kanttekening, een vervorming heeft plaatsgevonden van de uitspraken door te suggereren dat er 'afslachten' zou zijn gezegd. Die weergave is een eigen leven gaan leiden. De persverklaring die door de IUASR is gegeven heeft misschien voor wat verheldering gezorgd. De voorzitter benadrukt dat de Commissie zich richt op de uitspraken die zijn gedaan in de uitzending van Akit tv, niet op interpretaties daarvan in andere media. De heer Akgündüz bevestigt dat de persverklaring van 14 december 2018 een weergave is van zijn mening. De heer Gökçekuyu vult aan dat er wel degelijk sprake is van consequenties: de heer Akgündüz is aangevallen op sociale media, ook telefonisch, door mensen die het niet eens waren met de term 'afslachten'. De grootste consequentie is het feit dat we hier nu zitten.

De heer Akgündüz geeft in reactie op een vraag van de voorzitter aan dat hij dezelfde bewoordingen opnieuw zou gebruiken. Hij heeft niks verkeerd gezegd, maar een weergave van de Koran gegeven. Hij kan niet iets anders zeggen, ondanks eventuele consequenties. Ook kan hij geen afstand nemen van zijn uitspraken. De aanhangers van de Gülen-beweging doen alsof de woorden van God de woorden van Akgündüz zijn.

De heer Akgündüz overhandigt de Commissie een exemplaar van het door hemzelf geschreven boek Islamic Public Law (IUR Press, Rotterdam 2011). Het boek is een geschenk. De voorzitter benadrukt dat het boek wordt aangenomen maar geen onderdeel zal uitmaken van de onderhavige procedure. Het secretariaat van de Commissie zal het boek archiveren.

███ vult aan dat de heer Akgündüz de woorden niet kan terugnemen omdat de woorden uit de Koran komen en niet van de heer Akgündüz zijn. Dat iemand het er niet mee eens is, dat is mogelijk, maar het is een weergave van wat in de Koran staat. De woorden kunnen niet worden omgebogen zoals in de Christelijke traditie, maar worden weergegeven zoals ze in de Koran staan.

De heer Akgündüz vraagt de voorzitter of het de Commissie bekend is dat hij ook kritiek heeft op de Turkse overheid: wanneer rebellen zijn bijgedraaid mag je niet meer hun bezittingen afpakken etc. Op dat punt handelt de Turkse overheid dus verkeerd. Zie ook pagina 4 van de vertaling van het interview: er is sprake van drie groepen binnen de Gülen-aanhangers. De Turkse overheid gaat veel te ver, maar in Turkije is er niet een commissie als deze waarvoor hij thans moet verschijnen.

De voorzitter wijst op de vertaling van het interview, bovenaan pag. 3, en vraagt of de heer Akgündüz met de verwijzing naar het vers in het hoofdstuk Al-Hujurat doelt op vers 9 van hoofdstuk 49 van de Koran. De heer Akgündüz legt uit dat vers 9 het enige vers is uit dat hoofdstuk van Al-Hujurat. De voorzitter vraagt de heer Akgündüz wat hij vindt van de voorliggende vertaling van vers 9. De heer Akgündüz vult aan dat er op de IUASR een officiële vertaling wordt gehanteerd van vers 9; daarvan heeft hij een kopie gemaakt.

De heer Akgündüz overhandigt de Commissie een A4-tje, betreffende een kopie van pag. 519 met de titel Deel: 26, Soera 49: al-Hujurat.

De heer Akgündüz licht toe een deel van het vers te hebben geciteerd, niet het gehele vers. Conform de door hem overgelegde vertaling luidt het vers: 'En indien twee groepen van gelovigen met elkaar slaags raken, sticht dan vrede tussen hen. En indien één van hen ten opzichte van de andere groep de grens overschrijdt, strijdt dan tegen degenen die de grens overschrijden totdat deze terugkeren tot de beoordeling van Allah. Indien zij terugkeren, sticht dan vrede tussen hen op rechtvaardige wijze en handel rechtvaardig. Allah houdt van de rechtvaardigen.' De voorzitter geeft aan dat deze vertaling door de Commissie zal worden gebruikt, waarbij het woord 'strijd' een vertaling is van het Engelse woord 'struggle' en het Arabische woord 'qatilu'.

De voorzitter vraagt of de vertaling bovenaan pag. 3, inhoudende dat het volgens de Islamitische leer en de Koran zelfs geoorloofd is om iemand die tegen de staat in opstand komt dood te maken, juist is. De heer Akgündüz legt uit dat hij niet letterlijk 'dood maken' heeft gezegd, maar 'qatilu': 'struggle'. Het is een letterlijke weergave van de Koran. Het woord betekent ook 'killing' in het Turks. De heer Akgündüz bedoelde de Arabische versie van het begrip: strijd. Het is een breed begrip, waaronder ook 'dood maken' kan vallen, maar dat hoeft niet.

De voorzitter vraagt naar de herkomst van de woorden 'tegen de staat in opstand komen'. In het bedoelde vers van de Koran staat dat niet. De heer Akgündüz licht toe dat alleen experts in het islamitisch recht de Koran en de woorden van de profeet Mohammed kunnen uitleggen. Het is een vers uit de Koran, uitgelegd door de profeet Mohammed en opgetekend in islamitische wetboeken. Het is bovendien een unanieme uitleg binnen de vier wetsscholen die de officiële uitleg mogen geven. Een individuele interpretatie wordt niet op prijs gesteld. De heer Akgündüz zegt niet dat een individu moet strijden/doden maar dat de Turkse staat dat kan doen. De profeet Mohammed heeft de staat gesticht, een centraal gezag met regels en wetten. De staat alleen mag overgaan tot strijd/doden. De heer Akgündüz benadrukt dat hij expert is als het gaat om uitleg van het islamitisch recht. Het geweldsmonopolie ligt bij de staat. Daaruit vloeit voort: geen eigenrichting en niet in opstand komen tegen de staat.

De voorzitter vraagt door over de exacte woorden van het vers. Er is in het vers sprake van twee groepen van gelovigen en wat te doen als zij ten opzichte van elkaar grenzen overschrijden. Hoe komt de heer Akgündüz in het interview tot de uitleg van dit vers als wat te doen als iemand in opstand komt tegen de staat? De heer Akgündüz zegt dat het 'strijden' alleen door de staat kan plaatsvinden. Een van de beide groepen is de staat. [REDACTED] benadrukt dat de Turkse context van belang is voor de presentatie van de boodschap van de heer Akgündüz en de wijze waarop het Turkse publiek deze boodschap heeft ontvangen. De heer Akgündüz roept op goed naar zijn woorden te kijken en die te vergelijken met die van professor [REDACTED]: de woorden zijn precies hetzelfde. Beiden geven uitleg van wat in Koran staat, ze geven niet hun eigen mening. De heer Akgündüz onderschrijft de opmerking in de laatste zin van de vertaler in de vertaling van vers 9: 'Dit doet hij, zo te zien en te horen, conform de klassieke islamitische interpretatie van dit vers (...)'. Het komt rechtstreeks uit de Koran en er is geen sprake van analogie.

De voorzitter vervolgt op pag. 3 van de vertaling: 'Dientengevolge is het zo dat Fetö en zijn groepering (...) rebellen zijn louter en alleen vanwege hun tweedracht actie op 15 juli en het feit dat zij in opstand zijn gekomen tegen de staat' en vraagt de heer Akgündüz om een toelichting op dit punt. De heer Akgündüz legt uit dat Fetö geen terroristische organisatie betekent. In Turkije staat Fetö voor: wie deelneemt aan rebellie; dat is normaal Turks spraakgebruik. Sedert 15 juli 2016 wordt Fetö in het dagelijks spraakgebruik vaak gehanteerd voor de aanduiding van de Gülen beweging. De heer Akgündüz gebruikt echter doorgaans de term 'parallele staat' in plaats van 'Fetö'. Alleen al door het gebruik van de term Gülen-beweging wordt iemand al geduid als zijnde een aanhanger van die beweging. Daarom heeft hij het woord Fetö gebruikt in algemene zin. De heer Van Geel vraagt de heer Akgündüz waarom hij in het interview het woord Fetö gebruikte en niet het woord rebellen. Hij had het ook over rebellen of parallele staat kunnen hebben. De heer Akgündüz licht toe dat Fetö een algemene term is voor rebellen, maar ook specifiek op de Gülen-beweging kan worden geplakt. De Gülen-beweging is inmiddels een-op-een hetzelfde als Fetö. Maar vóór de coup was het een positief woord. Inmiddels niet meer. De letters 'Fet' van 'Fetö' stonden voor Fethullah, de voornaam van Gülen. De letters stonden niet voor 'Fe' (Fethullah) en 't' (terrorisme). Het was kleinerend bedoeld (*mocking word*): aanhangertje van Fethullah. Het woord heeft na de mislukte coup een negatieve betekenis gekregen. [REDACTED] vult aan dat het woord binnen de Turkse context moet worden begrepen. De leiders van de Gülen-beweging zijn in Turkije in staat van beschuldiging gesteld en worden vervolgd. Wat Nederland daar eventueel ook van vindt neemt niet weg dat het begrip een negatieve lading heeft in Turkije.

De voorzitter vraagt of de Gülen-beweging heeft erkend verantwoordelijk te zijn voor de coup in 2016. De heer Akgündüz reageert bevestigend: *'dat is waar, zij waren onderdeel van de groep rebellen'*. Daarnaast merkt hij op dat ook andere groepen verantwoordelijk zijn. Zij worden verdacht, maar de onderzoeken daarnaar lopen nog.

In reactie op de vraag van de voorzitter naar de duiding van het woord 'Dientengevolge' benadrukt de heer Akgündüz dat dit belangrijk is. Op basis van schatting stelt hij dat 10% van de Gülen-aanhangers mogelijk rebellen zijn, maar andere leden van de beweging hebben niet gerebelleerd. De vertaler maakt in de laatste zin van noot 9 een belangrijke nuancering, die wordt gedeeld door de heer Akgündüz. Er is geen direct verband tussen het vers en de wandaden. Het is mogelijk dat een deel van de aanhangers als rebellen worden aangemerkt en het is aan de staat hoe daar tegen opgetreden wordt. In de Koran staat niets over Fetö maar het begrip is in z'n algemeenheid door de heer Akgündüz geduid: Fetö heeft toegegeven dat ze in opstand zijn gekomen tegen de staat, daarom zijn het rebellen zoals bedoeld in vers 9.

De voorzitter wijst op pag. 4 van de vertaling, middenin, en vraagt wat de heer Akgündüz bedoelde met de verdeling van de groepering in drie groepen. De heer Akgündüz stelt dat als je het islamitisch recht niet begrijpt, je dan de zin ook niet begrijpt. De parallelle staat heeft deelgenomen aan rebellie, maar daarin moet een onderscheid worden gemaakt in de mate van betrokkenheid van de deelnemers.

Op een vraag van de voorzitter naar het rapport van de heer Akgündüz voor president Erdogan, waaraan hij in het interview refereert, geeft de heer Akgündüz aan dat het niet openbaar is. Het is alleen voor de president bedoeld. Hij heeft het rapport 20 dagen na de coup aangeboden aan de president. Het bevat een waarschuwing om niet de hele Gülen-beweging te beschuldigen. De heer Akgündüz wilde bijdragen aan een genuanceerde actie/strijd tegen een hele specifieke groep binnen de beweging. De eerste groep bestaat uit aanhangers die onwetend zijn. Zij hebben niet gerebelleerd tegen de staat. Laat ze met rust. De tweede groep is niet tegen de Turkse staat. Niet optreden tegen deze gelovige jongeren. De derde groep zijn de anarchisten. Naar een eigen inschatting door de heer Akgündüz gaat het om 10-15%. De voorzitter vraagt op grond waarvan de heer Akgündüz tot een oordeel komt over deze specifieke groep. De heer Akgündüz geeft aan dat zij hebben gerebelleerd tegen de staat. De driedeling volgt uit zijn kennis over de beweging en omdat hij vele mensen uit de groepering kent. Hij weet wat mensen binnen de beweging wel/niet gedaan hebben. Sommigen hebben dat ook bekend en zijn deels al veroordeeld daarvoor. ████████ beklemtoint dat de context van belang is. De heer Akgündüz neemt het op voor (een deel van) de Gülen-beweging, terwijl het noemen daarvan al gevaarlijk is. Zelfs tegenover de president. Hij doet dat met gevaar voor zijn eigen reputatie. Hij wilde de angel uit het debat halen door niet de hele beweging te framen, maar aan te geven dat daar genuanceerd naar moet worden gekeken. Het is volgens ████████ dus moedig wat de heer Akgündüz heeft geprobeerd te doen.

De voorzitter vraagt de heer Akgündüz om toe te lichten wat hij op pag. 4 bedoelde met de woorden: 'daar mogen jullie mee doen wat jullie willen'. De heer Akgündüz legt uit: het is een advies aan de Turkse overheid: niet optreden bij de 1^e en 2^e groep, maar wel bij 3e groep. Ik heb bedoeld: doe wat je doet volgens het islamitisch recht, en dat is: strijden. De heer Van Geel vraagt om verduidelijking, omdat er tekstueel wat anders staat, te weten 'doen wat je wilt' in plaats van een advies aan de staat om op te treden. De heer Akgündüz legt uit dat er maar één optie is voor de derde groep: de wet. De staat moet strijden. Het is Turks spraakgebruik om te zeggen: doen wat je wilt. De context is: de staat heeft maar één mogelijkheid en dat is optreden conform de wet = strijden. De heer Akgündüz vult

aan dat hij vele regeringsfunctionarissen in Nederland en Turkije heeft uitgelegd dat hij geen concessie kan doen als het gaat om het geloof. Hij kan optreden tegen sommige zaken die in Nederland of Turkije plaatsvinden, maar kan niet tegen de staat ingaan. Maar door zijn uitspraken wordt hij nu helaas door sommigen in het kamp van de Gülen-beweging geplaatst.

De heer Gökçekuyu licht toe dat de heer Akgündüz nu wordt bedreigd, ook vanuit Turkije. Hij is gewaarschuwd om niet naar Turkije te gaan omdat hij in de hoek van Gülen geplaatst wordt. Toch is hij gegaan. Het is een man met een eigen stijl. Leer je hem kennen als persoon dan zie je een man die een eigen mening heeft, zowel over zaken die hier in Nederland als in Turkije plaatsvinden.

Mevrouw Laemers vraagt de heer Akgündüz in welke hoedanigheid hij in de positie is om de president advies te geven. ████████ reageert en geeft aan dat de heer Akgündüz een goede reputatie heeft in Turkije en de islamitische wereld. Hij is een belangrijke publieke intellectueel in Turkije en heeft toegang tot belangrijke mensen. De regering wil dat hij de gewenste boodschap verkondigt, maar als wetenschapper luidt die soms anders. De heer Akgündüz was bevreesd dat de president geen onderscheid zou maken in groepen Gülen-aanhangers, net als de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa dat deed. Om die reden stapte de heer Akgündüz op de president af en probeerde hem te overtuigen van het belang van het aanbrengen van nuancering. De voorzitter vraagt wat het antwoord van de president was. De heer Akgündüz reageert: dat is een zaak van de president. De president luisterde niet naar de heer Akgündüz; hij heeft het rapport gelezen maar verder niet.

De voorzitter vraagt of de heer Akgündüz zich kan voorstellen dat er mensen zijn die zijn uitspraken opvatten als een oproep om sommige Gülen-aanhangers iets aan te doen. De heer Akgündüz reageert fel: nee! De heer Gökçekuyu vult aan: Er is al jaren een strijd gaande tussen de heer Akgündüz en de aanhangers van de Gülen-beweging. Zij willen dat de IUASR wordt overgedragen aan de beweging. De heer Akgündüz wil echter de onafhankelijkheid van de instelling bewaken. Vanuit die strijd kennen Mehmet Cerit, hoofdredacteur van De Kanttekening, en de heer Akgündüz elkaar. Mehmet Cerit gebruikt alles om vanuit dit verleden op te treden. De heer Akgündüz is academicus en benoemt de dingen zoals ze zijn. Zijn woorden worden soms door de regering uitgelegd als steun voor hun beleid, en soms door de Gülen-aanhangers als steun voor hen. Dat doet de heer Akgündüz niet zelf, maar is een uitleg van derden. De voorzitter vraagt waarom Mehmet Cerit boos is, nu de heer Akgündüz het juist heeft opgenomen voor een groot deel van de Gülen-beweging. De heer Gökçekuyu verklaart: Mehmet Cerit is jong, hij redeneert vanuit het verleden dat hij heeft met de heer Akgündüz en hij heeft een persoonlijke agenda. Daar is begrip voor, maar daardoor verliest hij uit het oog dat de heer Akgündüz een deel van de beweging in Turkije, heel moedig, juist steunt.

= Pauze =

De heer Akgündüz bevestigt op een vraag van de voorzitter dat het interview live was en per telefoon werd afgenomen. Hij vermoedt dat hij in Turkije was op dat moment. De heer Akgündüz heeft de uitzending op zijn eigen Facebook pagina gezet. Het staat er nog op; het is er niet vanaf gehaald. De heer Akgündüz geeft aan heel actief te zijn via dat medium en daar wetenschappelijke artikelen te delen. Op Facebook heeft hij 110.000 volgers, op Twitter 35.000. Ongeveer 5% van de volgers op Facebook komt uit Nederland. Door de plaatsing op zijn Facebook pagina is de uitzending automatisch ook op zijn Twitter account geplaatst. Op de persoonlijke Facebook pagina krijgt de heer Akgündüz veel negatieve commentaren vanuit de Gülen-beweging onder zijn posts. Akit tv heeft een eigen website. De heer Akgündüz denkt dat de uitzending daarop ook te zien was. De heer Akgündüz

weet niet of de uitzending in Nederland via de satelliet te ontvangen is. Akit tv is niet via de schotel in Nederland te ontvangen, de zender heeft een lokaal karakter, zoals bijv. Rijnmond TV. De uitzending is later ook op YouTube geplaatst, maar wel gerelateerd aan de uitleg van de Koran en niet in een politieke context.

De heer Akgündüz geeft aan dat hij niet meer door de Turkse overheid wordt gewaardeerd en er inmiddels een embargo in Turkije geldt omdat hij de feiten uitlegt volgens de islam. Dat weerhoudt hem er niet van om door te gaan. Hij is geen politicus. De heer Gökçekuyu vult aan: de heer Akgündüz wordt niet meer zo vaak uitgenodigd om als deskundige op te treden als vroeger. Dit interview was vrijwel het laatste publieke tv optreden. De heer Van Geel vraagt of er een relatie is tussen het embargo en het interview tijdens de tv uitzending. De heer Akgündüz wil deze vraag niet beantwoorden omdat het een politieke vraag is. [REDACTED] vult aan: het gaat om de Turkse context. Dat de heer Akgündüz publieke dingen zegt die ten voordele van de Gülen-beweging kunnen worden uitgelegd leveren hem een stigma op. Dat werkt zo in de Turkse context. De heer Akgündüz: zowel in Nederland als in Turkije vinden mensen het niet altijd leuk om de feiten over de islam te horen. Maar hij spreekt vanuit de Koran en niet vanuit de politiek of de politieke situatie. Hij is een geleerde en kan niet anders dan feiten weergeven zoals die in de Koran staan of in de islam gelden.

De voorzitter vraagt de heer Akgündüz of hij nog opmerkingen heeft over de vertaling, incl. de voetnoten, van zowel zijn uitlatingen als van vers 9. De heer Akgündüz geeft aan dat de vertaling goed is. Er bestaat alleen wat verschil in nuancering. Om die reden vraagt hij de Commissie de overgelegde kopieën te lezen voor een juist begrip. Mevrouw Laemers vraagt de heer Akgündüz of hij zich kan voorstellen dat er een andere uitleg wordt gegeven aan de tekst dan hij vandaag heeft toegelicht. De heer Gökçekuyu reageert bevestigend. Vanuit boosheid of vooringenomenheid, zie de tweet van Mehmet Cerit, is dat gebeurd. Hij snapt dat niet, maar zo werkt het wel. Zowel Mehmet Cerit als de minister als de Nederlandse media hebben nooit aan hoor en wederhoor gedaan. Er is geredeneerd vanuit de eigen opvattingen. [REDACTED] vat samen: de vertaling is goeddeels akkoord en de kernpunten zijn besproken. Wat belangrijker is, is de Turkse context. De heer Akgündüz heeft met zijn opmerkingen richting de president een heldenrol vervuld. Zo zal dat door Turkse waarnemers ook worden begrepen. De groep van 5% Nederlandse volgers van de heer Akgündüz op Facebook zullen het ook zo begrijpen. Voor andere Nederlandse waarnemers is dat deels anders. Zonder de juiste achtergrond heb je moeilijkheden om überhaupt te begrijpen waar het programma op Akit tv over ging. Oordeelvorming vraagt eerst verdiepen in de islam en de verschillende groeperingen, anders trekken mensen misschien verkeerde conclusies. Het heeft te maken met causaliteit. Wat mensen ervan vinden die niet zijn ingevoerd in het debat is moeilijk te voorspellen. De heer Akgündüz heeft als islamitisch juridisch deskundige gesproken en dat hebben de toehoorders zo ook begrepen. Zonder context hoor je maar een klein deel van het verhaal. Alle toehoorders/kijkers zijn moslim en snappen de context. Dat zal ook gelden voor de volgers van de heer Akgündüz op Facebook.

De voorzitter rondt het gesprek af en dankt alle aanwezigen voor de gegeven toelichting. De Commissie zal zich beraden op de vraag of er externe deskundigen moeten worden geraadpleegd. Daar hangt vanaf binnen welke termijn de Commissie haar advies kan uitbrengen. De voorzitter dankt de aanwezigen voor hun komst.

